

Міністерство освіти і науки України

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет психології

Олександра Гринчук

***Практикум з прикладної соціальної
психології***

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Івано-Франківськ

2023

УДК 316.6

ББК 88.5

Г85

Рецензенти:

Пілецька Л.С. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Чуйко О.М. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Олександра Гринчук

Г85 Практикум з прикладної соціальної психології. Методичні рекомендації. [Електронне видання]. Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. 2023, 84 с.

Зміст

Передмова

Семінарські заняття з практикуму з прикладної соціальної психології

Структура навчальної дисципліни

Плани семінарських занять з курсу «Практикум з прикладної соціальної психології»

Програмові вимоги з курсу «Практикум з прикладної соціальної психології»

Практичні завдання з практикуму з прикладної соціальної психології

Практичне завдання 1 до теми «Організація й процедура проведення соціально-психологічної діагностики».

Практичне завдання 2 до теми «Основні методи соціально-психологічної діагностики та особливості їх застосування у прикладній соціальній психології».

Практичне завдання 3 до теми «Використання методу опитування, в соціально-психологічній діагностиці».

Практичне завдання 4 до теми «Використання методу тестування в соціально-психологічній діагностиці».

Практичне завдання 5 до теми «Використання методу контент-аналізу в соціально-психологічній діагностиці».

Практичне завдання 6 до теми «Соціально-психологічна діагностика соціальних відносин і спілкування».

Практичне завдання 7 до теми «Вивчення соціально-психологічного клімату в групах та колективах».

Практичне завдання 8 до теми «Метод експертної оцінки в соціально-психологічній діагностиці».

Передмова

Мета курсу «Практикум з прикладної соціальної психології» – сформувати у студентів професійні компетентності застосування соціально-психологічних знань на практиці; застосування валідного і надійного діагностичного інструменту для дослідження соціально-психологічних явищ та використання основних соціально-психологічних практик і методів впливу для надання індивідуальної та групової психологічної допомоги.

Завдання курсу – формувати компетентності щодо аналізу психічних явищ і закономірностей, які виникають у соціально-психологічній взаємодії, критеріїв соціально-психологічного дослідження та процедури його проведення, аргументованого вибору доцільного методу дослідження соціально-психологічних явищ, використання валідного і надійного психодіагностичного інструментарію, аналізу та систематизації отриманих результатів, формулювання аргументованих висновків та рекомендацій, організації та надання психологічної допомоги.

Загальні компетентності:

Здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях професійної діяльності.

Знання та розуміння предметної області та специфіки професійної діяльності психолога.

Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями, мислити концептуально, системно, саногенно.

Здатність приймати обґрунтовані рішення при плануванні соціально-психологічних досліджень та організації й надання соціально-психологічної допомоги.

Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії, володіння соціально-психологічними механізмами взаєморозуміння і взаємовпливу.

Фахові компетентності:

Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження.

Здатність аналізувати та систематизувати, отримані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

Здатність та готовність організовувати та надавати індивідуальну та групову психологічну допомогу.

Здатність і готовність дотримуватись норм професійної етики.

Програмні результати:

- обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики) психологічного дослідження та технологій психологічної допомоги;
- формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватись процедури дослідження;
- рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки;
- презентувати результати власних досліджень усно/письмово для фахівців і нефахівців;
- виявляти і вирішувати соціально-психологічні проблеми особистості у великих і малих групах;
- Знати, розуміти та дотримуватись етичних принципів професійної діяльності психолога.

Метою самостійної роботи студентів з дисципліни “Практикум з прикладної соціальної психології” є розвиток та формування у студентів практичних вмінь та навичок діагностичної діяльності психолога, формулювання аргументованих висновків, оформлення та презентації результатів власних досліджень.

Методичні рекомендації складаються з двох частин – тематики семінарських занять і практичних завдань з практикуму з прикладної соціальної психології.

Тематика семінарських занять включає:

- плани семінарських занять (перелік питань, які необхідно підготувати на основі лекційного матеріалу) і перелік рекомендованої літератури;
- питання для самоконтролю
- програмові вимоги до підсумкового тестування

Практичні завдання практикуму з прикладної соціальної психології включають методично розроблені практичні завдання (відповідно до тем семінарів) з поданими ключовими поняттями теми, метою, оснащенням та покроковим ходом проведення роботи. Призначення практичних завдань – оволодіння практичними навичками роботи психолога щодо застосування методів психологічної діагностики у психологічному дослідженні. Особлива увага звертається на формування професійної рефлексії та критичного мислення.

Проведення семінарських занять передбачає попередню підготовку студентів відповідно до теми та питань семінару, перевірку знань студентів на основі питань для самоконтролю та використання практичного завдання до теми, що розглядається.

Семінарське заняття 1.

Тема. Загальна характеристика прикладної соціальної психології.

План

1. Предмет та завдання прикладної соціальної психології.
2. Структура та функції прикладної соціальної психології.
3. Проблема поєднання фундаментальних та прикладних та досліджень в соціальній психології.
4. Особливості прикладних досліджень у соціальній психології.
5. Функціональні обов'язки соціальних психологів.
6. Етичний кодекс практичного психолога.

Література:

1. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2-х кн. Кн.2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. К.: Либідь, 2006. 560с.
2. Ануфрієва Н.М. Соціальна психологія. Навч.-метод.комплекс. К.: МАУП, 2006. 200с.
3. Панок В.Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми: монографія. К.: Ніка-Центр, 2017, 188с.
4. Етичний кодекс психолога. Режим доступу:
<http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте предмет та завдання прикладної соціальної психології.
2. Проаналізуйте структуру та функції прикладної соціальної психології як навчальної дисципліни.
3. Поясніть взаємозв'язок між фундаментальними та прикладними дослідженнями в соціальній психології.
4. Назвіть основні особливості прикладних досліджень у соціальній психології.
5. Визначте функціональні обов'язки соціальних психологів.
6. Проаналізуйте ключові положення етичного кодексу психолога.

Семінарське заняття 2-3.

Тема. Основні сфери застосування прикладної соціальної психології.

План

1. Використання прикладної соціальної психології у сфері економіки та виробництва.
2. Використання прикладної соціальної психології у сфері управління.
3. Використання прикладної соціальної психології у сфері політики.
4. Використання прикладної соціальної психології у сфері науки та освіти.
5. Використання прикладної соціальної психології у сфері юриспруденції.
6. Використання прикладної соціальної психології у сфері міжнародних відносин.
7. Використання прикладної соціальної психології у сфері спорту та охорони здоров'я.
8. Використання прикладної соціальної психології у сфері бізнесу.
9. Використання прикладної соціальної психології у сфері релігії.
10. Використання прикладної соціальної психології у сфері сім'ї.
11. Використання прикладної соціальної психології у сфері реклами, іміджмейкінгу та піару.
12. Сфери застосування екстремальної прикладної соціальної психології.

Література:

1. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2-х кн. Кн.2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. К.: Либідь, 2006. 560с.
2. Ануфрієва Н.М. Соціальна психологія. Навч.-метод.комплекс. К.: МАУП, 2006. 200с.
3. Панок В.Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми: монографія. К.: Ніка-Центр, 2017, 188с.
4. Кудерміна О. І., Казміренко Л. І., Власенко С.Б. Соціальна психологія. Київ: 2020.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте основні особливості використання прикладної соціальної психології у сфері економіки та виробництва.
2. Проаналізуйте використання прикладної соціальної психології у сфері управління.
3. Обґрунтуйте важливість застосування прикладної соціальної психології у сфері науки та освіти.
4. Поясніть особливості використання прикладної соціальної психології у сфері політики.
5. Охарактеризуйте застосування прикладної соціальної психології у сфері міжнародних відносин.

6. Проаналізуйте застосування прикладної соціальної психології у сфері спорту та охорони здоров'я.
7. Обґрунтуйте необхідність застосування прикладної соціальної психології у сфері бізнесу.
8. Поясніть особливості використання прикладної соціальної психології у сфері сім'ї.
9. Охарактеризуйте особливості використання прикладної соціальної психології у сфері реклами, іміджмейкінгу та піару.

Семінарське заняття 4.

Тема. Організація й процедура проведення соціально-психологічної діагностики.

План

1. Загальна характеристика соціально-психологічної діагностики. Програма соціально-психологічного дослідження.
2. Організація і процедура проведення соціально-психологічної діагностики.
3. Вимоги до робочого місця психолога-практика.
4. Соціально-психологічна діагностика особистості та групи.
5. Соціально-психологічна діагностика міжособистісних стосунків, спілкування, масових явищ.
6. Соціально-психологічна діагностика проблем сім'ї.
7. Соціально-психологічна діагностика самосвідомості особистості.

Література:

1. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2-х кн. Кн.2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. К.: Либідь, 2006. 560с.
2. Галян М.І. Психодіагностика. Навч.посібник. К.: Академвидав. 2011.
3. Белей М.Д., Тодорів Л.Д. Основи діагностичної психології. Івано-Франківськ: Тіповіт. 2008, 296с.
4. Кудерміна О. І., Казміренко Л. І., Власенко С.Б. Соціальна психологія. Київ: 2020.

Питання для самоконтролю:

1. Опишіть загальну характеристика соціально-психологічної діагностики.
2. Назвіть етапи програма соціально-психологічного дослідження.
3. Охарактеризуйте основні вимоги до робочого місця психолога-практика.
4. Проаналізуйте особливості соціально-психологічної діагностики особистості та групи.
5. Проаналізуйте особливості соціально-психологічної діагностики міжособистісних стосунків, спілкування, масових явищ.
6. Поясніть специфіку соціально-психологічної діагностики проблем сім'ї.
7. Поясніть специфіку соціально-психологічної діагностики самосвідомості особистості.

Семінарське заняття 5.

Тема. Основні методи соціально-психологічної діагностики та особливості їх застосування у прикладній соціальній психології.

План

1. Застосування спостереження як методу соціально-психологічної діагностики. Ознаки наукового спостереження.
2. Основні види та процедури реєстрації результатів спостереження.
3. Застосування експерименту в соціально-психологічній діагностиці. Етапи проведення експерименту.
4. Види експериментів. Психологічні ефекти, що впливають на результати експериментів.
5. Нетрадиційні методи діагностики: візуальна психодіагностика, соціальний психоаналіз, моделювання, фокус-групи, маркетингові та крос-культурні дослідження.
6. Якісні методи у соціально-психологічній діагностиці.
7. Фокус-групи, як якісний метод прикладних соціально-психологічних досліджень.

Література:

1. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2-х кн. Кн.2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. К.: Либідь, 2006. 560с.
2. Соціально-психологічна діагностика: метод. рек. до самост. та індивід. роботи студ. / уклад. А.Б. Мудрик ; Східноєвропейський нац. ун-т імені Лесі Українки, Ф-т психології, Каф. заг. та соц. психології. Луцьк : СЕНУ ім. Лесі Українки, 2012. 46 с.
3. Туриніна О. Л. Практикум з психології : Навч. посіб. К. : МАУП, 2007. 328 с.
4. Туриніна О. Л. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Практикум з психології” (для бакалаврів). К.: «Вид. дім «Персонал», 2008. 36 с.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте спостереження як методу соціально-психологічної діагностики.
2. Назвіть ознаки наукового спостереження.

3. Охарактеризуйте основні види та процедури реєстрації результатів спостереження.
4. Проаналізуйте особливості застосування експерименту в соціально-психологічній діагностиці.
5. Назвіть етапи проведення експерименту.
6. Охарактеризуйте види експериментів.
7. Обґрунтуйте застосування нетрадиційних методів психологічної діагностики.
8. Обґрунтуйте використання якісних методів у соціально-психологічній діагностиці.
9. Проаналізуйте метод фокус-групи у прикладних соціально-психологічних дослідженнях.

Семінарське заняття 6.

Тема. Використання методу опитування, в соціально-психологічній діагностиці.

План.

1. Особливості проведення інтерв'ю у прикладній соціальній психології.
2. Види та етапи організації інтерв'ю.
3. Види запитань в інтерв'ю (за метою, за змістом, за формою відповіді) та вимоги до їх формулювання.
4. Особливості проведення анкетування у прикладній соціальній психології.
5. Види запитань в анкеті (за змістом, за способом формулювання, за функцією) та вимоги до їх формулювання.
6. Етапи підготовки анкети.

Література:

1. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Режим доступу: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_1473_26865900.pdf
2. Соціально-психологічна діагностика: метод. рек. до самост. та індивід. роботи студ. / уклад. А.Б. Мудрик ; Східноєвропейський нац. ун-т імені Лесі Українки, Ф-т психології, Каф. заг. та соц. психології. Луцьк : СЄНУ ім. Лесі Українки, 2012. 46 с.
3. Туриніна О. Л. Практикум з психології : Навч. посіб. К. : МАУП, 2007. 328 с.
4. Туриніна О. Л. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни "Практикум з психології" (для бакалаврів). К.: «Вид. дім «Персонал», 2008. 36 с.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть особливості проведення інтерв'ю у прикладній соціальній психології.
2. Охарактеризуйте види та етапи організації інтерв'ю.
3. Назвіть види запитань в інтерв'ю.
4. Проаналізуйте особливості проведення анкетування у прикладній соціальній психології.
5. Які знаєте види запитань в анкеті?
6. Охарактеризуйте етапи підготовки анкети.
7. Проаналізуйте основні вимоги до формулювання запитань в анкеті.

Семінарське заняття 7.

Тема. Використання методу тестування в соціально-психологічній діагностиці.

План

1. Поняття тестування як методу соціально-психологічної діагностики.
2. Види тестів.
3. Критерії класифікації тестів (надійність; валідність; стандартизованість).
4. Основні типи вимірювальних шкал (шкала найменувань, шкала порядку, шкала інтервалів, шкала відношень).
5. Основні переваги та недоліки методу тестів.
6. Основні вимоги до тестування в прикладній соціальній психології.

Література:

1. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Режим доступу: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_1473_26865900.pdf
2. Белей М.Д., Тодорів Л.Д. Основи діагностичної психології. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2008. 296с.
3. Галян М.І. Психодіагностика. Навч. посібник. К. Академвидав., 2011.
4. Соціально-психологічна діагностика : метод. рек. до самост. та індивід. роботи студ. / уклад. А.Б. Мудрик ; Східноєвропейський нац. ун-т імені Лесі Українки, Ф-т психології, Каф. заг. та соц. психології. Луцьк : СЄНУ ім. Лесі Українки, 2012. 46 с.
5. Туриніна О. Л. Практикум з психології : Навч. посіб. К. : МАУП, 2007. 328 с.
6. Туриніна О. Л. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Практикум з психології” (для бакалаврів). К.: «Вид. дім «Персонал», 2008. 36 с.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте тестування як методу соціально-психологічної діагностики.
2. Назвіть основні види тестів.
3. Опишіть критерії класифікації тестів.
4. Проаналізуйте основні типи вимірювальних шкал.
5. Обґрунтуйте основні переваги та недоліки методу тестів.
6. Проаналізуйте основні вимоги до тестування в прикладній соціальній психології.

Семінарське заняття 8.

Тема. Використання методу контент-аналізу в соціально-психологічній діагностиці.

План

1. Контент-аналіз як метод психологічної діагностики. Переваги та недоліки методу.
2. Зміст основних процедур контент-аналізу.
3. Етапи проведення контент-аналізу.
4. Сфери та галузі застосування даного методу.

Література:

1. Белей М.Д., Тодорів Л.Д. Основи діагностичної психології. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2008. 296с.
2. Галян М.І. Психодіагностика. Навч.посібник. К.Академвидав., 2011.
3. Костенко Н.В., Іванов В.Ф. Досвід контент-аналізу: моделі та практики: Монографія. К.: Центр вільної преси, 2003. 141с.
4. Практикум з психодіагностики: методичні рекомендації для студентів ІУ курсу спеціальностей "Початкова освіта. Практична психологія в галузі освіти"/ М. Белей, Івано-Франківськ: Приватний підприємець Бойчук А.Б., 2014. 156 с.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте контент-аналіз як метод психологічної діагностики.
2. Назвіть переваги та недоліки методу контент-аналізу.
3. Проаналізуйте зміст основних процедур контент-аналізу.
4. Опишіть основні етапи проведення контент-аналізу.
5. Назвіть сфери та галузі застосування даного методу.

Семінарське заняття 9.

Тема. Соціально-психологічна діагностика соціальних відносин і спілкування.

План

1. Поняття та види соціальних відносин.
2. Соціометрія як метод діагностики соціальних відносин.
3. Види та властивості соціометричних критеріїв.
4. Основні поняття та процедури соціометрії: (соціометрична карта, соціоматриця, соціограма, соціометричні індекси).
5. Процедура та методика проведення соціометричного дослідження.

Література:

1. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2-х кн. Кн.2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. К.: Либідь, 2006. 560с.
2. Кудерміна О. І., Казміренко Л. І., Власенко С.Б. Соціальна психологія. Київ: 2020.
3. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
4. Балашова С.П., Васильєв С.П., Дубровинський Г.Р. Практичний курс військової психології: Навчальний посібник. Частина 2. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. 172 с.
5. Соціометрія: методичні вказівки до виконання ІНДЗ / Укл.: Філіпчук Н.В., Сибірка Л.А., Тодорюк С.І. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 30 с.

Питання для самоконтролю:

1. Опишіть поняття та види соціальних відносин у соціальній психології.
2. Проаналізуйте соціометрію як метод діагностики соціальних відносин.
3. Назвіть види та властивості соціометричних критеріїв.
4. Охарактеризуйте основні поняття та процедури соціометрії.
5. Що таке соціоматриця?
6. Охарактеризуйте процедуру та методику проведення соціометричного дослідження.

Семінарське заняття 10.

Тема. Вивчення соціально-психологічного клімату в групах та колективах.

План

1. Поняття соціально-психологічного клімату та основних чинників його формування.
2. Показники, що визначають стан соціально-психологічного клімату.
3. Стриятливий соціально-психологічний клімат та його особливості.
4. Прийоми та методи дослідження соціально-психологічного клімату.

Література:

1. Карамушка Л.М. Психологія управління: Навч. посібник. К.: Міленіум, 2003. С. 292-294.
2. Коломінський Н.Л. Психологія педагогічного менеджменту. К.: МАУП, 1996. С 165-173.
3. Балашова С.П., Васильєв С.П., Дубровинський Г.Р. Практичний курс військової психології: Навчальний посібник. Частина 2. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013.
4. Технології роботи організаційних психологів: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. К.: Фірма «ІНКОС», 2005. 366 с.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте поняття соціально-психологічного клімату.
2. Проаналізуйте основні чинники формування соціально-психологічного клімату.
3. Опишіть показники, що визначають стан соціально-психологічного клімату.
4. Охарактеризуйте сприятливий соціально-психологічний клімат та його особливості.
5. Назвіть прийоми та методи дослідження соціально-психологічного клімату.

Семінарське заняття 11.

Тема. Метод експертної оцінки в соціально-психологічній діагностиці.

План

1. Поняття та основні особливості методу експертного оцінювання.
2. Характеристика етапів оцінної діяльності експерта.
3. Основні типи вимірювальних шкал (шкала найменувань, шкала порядку, шкала інтервалів, шкала відношень).
4. Причини порушення достовірності результатів експертного оцінювання.

Література:

1. Методологія експертного оцінювання : [конспект лекцій] / [уклад. : В. П. Новосад, Р. Г. Селіверстов]. К. : НАДУ, 2008. 48 с.
2. Боднар О. С. Процедури та алгоритми експертного оцінювання [Електронний ресурс] / О. С. Боднар. Режим доступу: narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/3/statti/2bodnar/bodnar.htm.
3. Кількісні методи експертного оцінювання: [наук.-метод. розробка] / [уклад. : В. П. Новосад, Р. Г. Селіверстов, І. І. Артим]. К. : НАДУ, 2009. 36 с.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте поняття та основні особливості методу експертного оцінювання.
2. Опишіть етапи оцінної діяльності експерта.
3. Проаналізуйте основні типи вимірювальних шкал.
4. Назвіть причини порушення достовірності результатів експертного оцінювання.

Семінарське заняття 12.

Тема. Вивчення масових соціально-психологічних явищ: стратифікації, якості і способу життя, суспільної думки та настроїв.

План

1. Поняття соціальної стратифікації. Основні рівні та види соціальної стратифікації суспільства.
2. Особливості соціально-психологічної діагностики соціальної стратифікації, якості та способу життя.
3. Поняття суспільної думки та її функцій.
4. Особливості діагностики суспільної думки та настроїв.

Література:

1. Дворецька Г. В. Соціологія. Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2001.
2. Орбан-Лембрик, Л. Е. Соціальна психологія [Текст] : підручник. У 2 кн. Кн. 1. Соціальна психологія особистості і спілкування / Л. Е. Орбан-Лембрик. К. : Либідь, 2004. 576 с.
3. Пшеничнюк О.В. Соціальна стратифікація суспільства. Електронний ресурс: <https://studopedia.org/index.php?vol=1&post=66340>
4. Редькіна Г.М. Конспект лекцій з дисципліни «Соціальна структура суспільства» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 054 «Соціологія» ДДТУ, 2018. 120 с.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте поняття соціальної стратифікації.
2. Назвіть основні рівні та види соціальної стратифікації суспільства.
3. Проаналізуйте особливості соціально-психологічної діагностики соціальної стратифікації, якості та способу життя.
4. Охарактеризуйте поняття суспільної думки та її функцій.
5. Опишіть особливості діагностики суспільної думки та настроїв.

Семінарське заняття 13.

Тема. Провідні соціально-психологічні практики.

План

1. Поняття соціально-психологічного консультування. Види консультування: індивідуальне та організаційне.
2. Основні типи консультативної допомоги.
3. Поняття групової психотерапії, її основні напрями.
4. Складові терапевтичного процесу. Основні елементи терапевтичної групи.
5. Поняття соціально-психологічного тренінгу. Основні види тренінгів.
6. Поняття, види та особливості методів аналізу практичних ситуацій та ігрових методів.
7. Поняття піар технологій. Способи впливу на реципієнтів у піар акціях. Іміджмейкінг. Види іміджу.
8. Ефекти масової комунікації. Класифікація ефектів.

Література:

1. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Посібник. К.: Академвидав, 2003. С. 243-246.
2. Мушкевич М. І. Основи психотерапії : навч. посіб / М. І. Мушкевич, С. Є. Чагарна; за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.
3. Основи соціальної психології: Навчальний посібник / О. А. Донченко, М. М. Слюсаревський, В. О. Титаренко, Н. В. Хазратова та ін.; За ред. М. М. Слюсаревського. К.: Міленіум, 2008. С. 446.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте поняття соціально-психологічного консультування та його видів.
2. Опишіть основні типи консультативної допомоги.
3. Охарактеризуйте поняття групової психотерапії, та її основні напрями.
4. Проаналізуйте складові терапевтичного процесу.
5. Назвіть основні елементи терапевтичної групи.
6. Охарактеризуйте поняття соціально-психологічного тренінгу та його основні види.
7. Поясніть особливості застосування методів аналізу практичних ситуацій та ігрових методів.
8. Поясніть способи впливу на реципієнтів у піар акціях.
9. Опишіть ефекти масової комунікації та класифікуйте їх.

Програмові вимоги з курсу «Практикум з прикладної соціальної психології»

1. Предмет і завдання прикладної соціальної психології.
2. Структура та функції прикладної соціальної психології.
3. Проблема поєднання фундаментальних та прикладних та досліджень в соціальній психології.
4. Особливості прикладних досліджень у соціальній психології.
5. Функціональні обов'язки соціальних психологів.
6. Етичний кодекс практичного психолога.
7. Використання прикладної соціальної психології у сфері економіки та виробництва.
8. Використання прикладної соціальної психології у сфері управління.
9. Використання прикладної соціальної психології у сфері політики.
10. Використання прикладної соціальної психології у сфері науки та освіти.
11. Використання прикладної соціальної психології у сфері юриспруденції.
12. Використання прикладної соціальної психології у сфері міжнародних відносин.
13. Використання прикладної соціальної психології у сфері спорту та охорони здоров'я.
14. Використання прикладної соціальної психології у сфері бізнесу.
15. Використання прикладної соціальної психології у сфері релігії.
16. Використання прикладної соціальної психології у сфері сім'ї.
17. Використання прикладної соціальної психології у сфері реклами, іміджмейкінгу та піару.
18. Сфери застосування екстремальної прикладної соціальної психології.
19. Загальна характеристика соціально-психологічної діагностики. Програма соціально-психологічного дослідження.
20. Організація і процедура проведення соціально-психологічної діагностики.
21. Вимоги до робочого місця психолога-практика.
22. Соціально-психологічна діагностика особистості та групи.
23. Соціально-психологічна діагностика міжособистісних стосунків, спілкування, масових явищ.
24. Соціально-психологічна діагностика проблем сім'ї.
25. Соціально-психологічна діагностика самосвідомості особистості.
26. Нетрадиційні методи соціально-психологічної діагностики: візуальна психодіагностика; моделювання як метод соціально-психологічної діагностики; маркетингові та крос-культурні дослідження.

27. Застосування спостереження як методу соціально-психологічної діагностики. Ознаки наукового спостереження.
28. Основні види та процедури реєстрації результатів спостереження.
29. Застосування експерименту в соціально-психологічній діагностиці. Етапи проведення експерименту.
30. Види експериментів. Психологічні ефекти, що впливають на результати експериментів.
31. Якісні методи у соціально-психологічній діагностиці.
32. Фокус-групи, як якісний метод прикладних соціально-психологічних досліджень.
33. Особливості проведення інтерв'ю у прикладній соціальній психології.
34. Види та етапи організації інтерв'ю.
35. Види запитань в інтерв'ю (за метою, за змістом, за формою відповіді) та вимоги до їх формулювання.
36. Особливості проведення анкетування у прикладній соціальній психології.
37. Види запитань в анкеті (за змістом, за способом формулювання, за функцією) та вимоги до їх формулювання.
38. Етапи підготовки анкети.
39. Поняття тестування як методу соціально-психологічної діагностики.
40. Види тестів.
41. Критерії класифікації тестів (надійність; валідність; стандартизованість).
42. Основні типи вимірювальних шкал (шкала найменувань, шкала порядку, шкала інтервалів, шкала відношень).
43. Основні переваги та недоліки методу тестів.
44. Основні вимоги до тестування в прикладній соціальній психології.
45. Контент-аналіз як метод психологічної діагностики. Переваги та недоліки методу.
46. Зміст основних процедур контент-аналізу.
47. Етапи проведення контент-аналізу.
48. Сфери та галузі застосування даного методу.
49. Поняття та види соціальних відносин.
50. Соціометрія як метод діагностики соціальних відносин.
51. Види та властивості соціометричних критеріїв.
52. Основні поняття та процедури соціометрії: (соціометрична карта, соціоматриця, соціограма, соціометричні індекси).
53. Процедура та методика проведення соціометричного дослідження.
54. Поняття соціально-психологічного клімату та основних чинників його формування.
55. Показники, що визначають стан соціально-психологічного клімату.

56. Стриятливий соціально-психологічний клімат та його особливості.
57. Прийоми та методи дослідження соціально-психологічного клімату.
58. Поняття та основні особливості методу експертного оцінювання.
59. Характеристика етапів оцінної діяльності експерта.
60. Основні типи вимірювальних шкал (шкала найменувань, шкала порядку, шкала інтервалів, шкала відношень).
61. Причини порушення достовірності результатів експертного оцінювання.
62. Поняття соціальної стратифікації. Основні рівні та види соціальної стратифікації суспільства.
63. Особливості соціально-психологічної діагностики соціальної стратифікації, якості та способу життя.
64. Поняття суспільної думки та її функцій.
65. Особливості діагностики суспільної думки та настроїв.
66. Поняття соціально-психологічного консультування. Види консультування: індивідуальне та організаційне.
67. Основні типи консультативної допомоги.
68. Поняття групової психотерапії, її основні напрями.
69. Складові терапевтичного процесу. Основні елементи терапевтичної групи.
70. Поняття соціально-психологічного тренінгу. Основні види тренінгів.
71. Поняття, види та особливості методів аналізу практичних ситуацій та ігрових методів.
72. Поняття піар технологій. Способи впливу на реципієнтів у піар акціях. Іміджмейкінг. Види іміджу.
73. Ефекти масової комунікації. Класифікація ефектів.

Практичне завдання 1

до теми «Організація й процедура проведення соціально-психологічної діагностики».

Тема: СЕМАНТИЧНИЙ ДИФЕРЕНЦІАЛ Ч. ОСГУДА.

Ключові слова та поняття: семантичний диференціал („СД”), семантичний профіль особистості, семантичний простір, фактори: оцінки, сили, активності.

Семантичний диференціал („СД”) – (грец. *semantikos* – той що позначає і лат. *differentia* – відмінність) – метод кількісного і якісного індексування значень при вимірюванні емоційного ставлення особистості до об’єктів, аналізу соціальних установок, ціннісних орієнтацій, суб’єктивно-особистісного смислу, різноманітних аспектів самооцінки і т. п.

Мета: ознайомити з процедурою та концептуальними особливостями методики "Семантичного диференціалу". На основі індивідуальних показників власного особистісного (семантичного) профілю визначити міру відповідності наявного в даний момент образу власної особистості та образу ідеального кваліфікованого психолога.

Оснащення практичного завдання: бланк СД і ключ для його інтерпретації.

ХІД РОБОТИ

Практичне завдання:

1) Провести дослідження за методикою „СД” та виявити показники їх індивідуального семантичного профілю за факторами оцінки, сили та активності. Для цього обирається конкретна професія (наприклад, психолог) і кожен повинен визначити семантичний профіль ідеального психолога. Кожен працює з індивідуальним бланком СД, визначаючи найбільш бажані фахові характеристики психолога та вказуючи на шкалі їх рівень вираженості. Усі шкальовані відмітки (позначки) за кожним фактором з’єднуються між собою, утворюючи ламану криву. Для зручності обробки рекомендують позначати криву кожного фактору різними кольорами або позначками.

2) Далі відбувається узагальнення індивідуальних даних. Для цього робиться сумарний підрахунок показників кожної з 7 складових за кожним фактором. Потім визначаються їх середньостатистичні показники, а також факторна вага (за середньостатистичним показником 7 складових). Таким чином визначається не лише професійна значущість окремої складової в рамках конкретного фактору, а й в контексті всього професійного профілю. Аналогічно оцінюється роль кожного фактору. Ці дані можна не оголошувати до тих пір поки не буде проведено наступний етап роботи.

3) Наступний етап роботи – визначення особистісного професійного профілю кожним студентом – майбутнім психологом. Лише після виконання цього завдання, відбувається порівняння реальних та ідеальних факторних навантажень та рівня вираженості окремих складових.

4) Дещо іншим, при чому не менш цікавим завданням, в ході виконання цієї роботи ми вважали визначення професійного профілю людини, котра за своїми професіографічними характеристиками повинна мати домінуюче факторне навантаження за якимось одним-двома факторами (наприклад, професійний спортсмен-важкоатлет, артист театру, менеджер торгівельної фірми, фахівець рекрутингового агентства тощо). Провівши підрахунок остаточних показників когось-небудь з людей цього профілю і порівнявши з ідеалом психолога, можна визначити за якими характеристиками існує найбільш відчутна різниця у порівнюваних профілях.

Порядок роботи та особливості обробки результатів.

Бланк СД і КЛЮЧ

Прізвище І.Б. _____ Стать _____ Вік _____

О	+	1	Привабливий	3	2	1	0	1	2	3	☐	Непривабливий
С	☐	2	Слабкий	3	2	1	0	1	2	3	+	Сильний
А	+	3	Балакучий	3	2	1	0	1	2	3	☐	Мовчазний
О	☐	4	Безвідповідальний	3	2	1	0	1	2	3	+	Добросовісний
С	+	5	Впертий	3	2	1	0	1	2	3	☐	Поступливий
А	☐	6	Замкнутий	3	2	1	0	1	2	3	+	Відкритий
О	+	7	Добрий	3	2	1	0	1	2	3	☐	Егоїстичний
С	☐	8	Залежний	3	2	1	0	1	2	3	+	Незалежний

A	+	9	Діяльний	3	2	1	0	1	2	3	▣	Пасивний
O	▣	10	Черствий	3	2	1	0	1	2	3	+	Чуйний
C	+	11	Рішучий	3	2	1	0	1	2	3	▣	Нерішучий
A	▣	12	В'ялий	3	2	1	0	1	2	3	+	Енергійний
O	+	13	Справедливий	3	2	1	0	1	2	3	▣	Несправедливий
C	▣	14	Розслаблений	3	2	1	0	1	2	3	+	Напружений
A	+	15	Поспішливий	3	2	1	0	1	2	3	▣	Спокійний
O	▣	16	Ворожий	3	2	1	0	1	2	3	+	Дружелюбний
C	+	17	Впевнений	3	2	1	0	1	2	3	▣	Невпевнений
A	▣	18	Нелюдний	3	2	1	0	1	2	3	+	Товариський
O	+	19	Чесний	3	2	1	0	1	2	3	▣	Нещирий
C	▣	20	Несамостійний	3	2	1	0	1	2	3	+	Самостійний
A	+	21	Гнівливий	3	2	1	0	1	2	3	▣	Незворушливий

Інтерпретація результатів дослідження: здійснюється на основі порівняння узагальнених результатів (факторних навантажень) образу ідеального кваліфікованого психолога та міру відповідності образу власної особистості цьому еталону. При цьому слід зважати на деякі методичні особливості та закономірності. Так при дослідженні самооцінки з допомогою СД значення "фактору оцінки" (O) несуть інформацію про рівень самоповаги. Зокрема, високі показники означають, що піддослідний задоволений собою як особистістю і схильний усвідомлювати себе як носія позитивних, соціально бажаних характеристик. Водночас, низькі значення за цим фактором вказують на критичне ставлення людини до себе, на її невдоволення особистісними характеристиками та рівнем власних досягнень. Дуже низькі показники можуть означати наявність суттєвих невротичних чи інших проблем, які виникли як результат низької цінності своєї особистості. При використанні СД для вимірювання взаємних оцінок фактор O означає рівень привабливості, симпатії об'єкту перцепції для суб'єкта. При чому позитивні (+) значення цього фактора засвідчують про надання переваги об'єкту оцінки, а негативні (-) – про його нехтування, зневагу, відкидання.

"Фактор сили" (C) при дослідженні самооцінок інформує про розвиток вольових характеристик особистості. Високі значення корелюють з такими рисами як впевненість у собі, незалежність, схильність розраховувати на власні сили у важких ситуаціях. Низькі показники означають недостатній самоконтроль у піддослідного, а також про його залежність від зовнішніх оцінок і обставин. Дуже низькі показники можуть вказувати на астенизацію і тривожність. У взаємних оцінках фактор C виявляє ставлення суб'єктів до процесів домінування – підпорядкування.

"Фактор активності" (А) в самооцінках пояснює рівень екстравертованості-інтровертованості піддослідного. Позитивні значення (+) вказують на високу активність, комунікабельність, імпульсивність; негативні (-) – на інтровертованість індивіда. При взаємних оцінках показники фактору А відображають сприйняття людьми власних особистісних особливостей.

Висновки. У висновках проаналізувати: 1) факторну вагу кожного із трьох факторів у семантичному профілі ідеального психолога та порівняти із факторною вагою факторів у особистісному профілі студента – я психолог; 2) показники рівнів за факторами (високий, низький, середній) у кожному профілі; 3) порівняти ключові позиції (співпадіння профілів в тих чи інших парах якостей чи розбіжність на дві і більше оцінки) в обох профілях і пояснити чим зумовлені, на вашу думку, дані відмінності.

Література:

1. Белей М.Д., Тодорів Л.Д. Основи діагностичної психології. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2008. 296 с.
2. Белей М. Д., Гоян І.М. Методи психодіагностики: інструментарій та процедурні особливості. Івано-Франківськ, 2010. С. 172-177.
3. Практикум з психодіагностики: методичні рекомендації для студентів ІУ курсу спеціальностей "Початкова освіта. Практична психологія в галузі освіти"/ М. Белей, Івано-Франківськ : Приватний підприємець Бойчук А.Б., 2014. 156 с.
4. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2012. 328 с.

Практичне завдання 2

до теми «Основні методи соціально-психологічної діагностики та особливості їх застосування у прикладній соціальній психології».

Тема: КАРТА СПОСТЕРЕЖЕНЬ Д.СКОТТА

Ключові слова та поняття: карта спостережень, дезадаптивна поведінка, синдроми, симптоми або фрагменти поведінки, шкільна дезадаптація.

Карта спостережень Д.Скотта (КС) – використовується для діагностики труднощів адаптації дитини в школі, аналізу характеру дезадаптації і ступеня непристосованості дітей до школи за результатами тривалого спостереження, дає можливість отримати картину емоційного стану дитини, що не дозволяє їй адекватно пристосуватися до вимог шкільного життя. Карта складається з 198 фрагментів поведінки (симптомів), згрупованих в 16 синдромів.

Мета: ознайомити з процедурою та концептуальними особливостями методики «Карта спостережень» (КС). На основі показників поведінки обраного об'єкта спостереження провести дослідження та здійснити аналіз його результатів за даною методикою.

Оснащення практичного завдання: реєстраційний бланк у вигляді таблиці, реєстраційна картка, ключ інтерпретації результатів.

ХІД РОБОТИ

Практичне завдання:

1) Провести дослідження за методикою „КС” з відповідно обраним об'єктом дослідження та виявити показники основних фрагментів поведінки (симптомів) й відповідних їм симптомокомплексів використовуючи для цього реєстраційний бланк методики. У якому закреслюються ті цифри, що відповідають формам поведінки (фрагментам), які є найбільш притаманними конкретній дитині. Центральна вертикальна лінія відділяє більш важкі порушення (праворуч – непристосованість) від менш важких (ліворуч – Кожен студент працює з індивідуальним бланком КС, визначаючи за допомогою спостереження найбільш притаманні об'єкту форми поведінки. Послугуючись при цьому КС, та просуючись послідовно від одного симптомокомплексу до іншого.

2) На початку опису кожного із симптомокомплексів дається їх абrevіатурне позначення (НД, Д, З і т.д.). Слід звернути увагу, що у бланку номери симптомів не завжди йдуть один за одним, їхнє розташування залежить від значимості того чи іншого симптому (фрагмента поведінки) для визначення синдрому. Наприклад, у синдромі Д симптоми 9 і 10 знаходяться зліва, а симптом 8 – справа від вертикальної лінії. Це означає, що симптом 8 вказує на більш серйозне порушення по відношенню до синдрому Д.

3) Далі відбувається підрахунок результатів. Симптом, який знаходиться зліва від вертикальної лінії, оцінюється 1 балом, справа – 2 балами. Підраховується сума балів по кожному синдрому і загальний «коефіцієнт дезадаптації» за сумою балів усіх синдромів.

4) Велика кількість закреслених фрагментів поведінки дитини (у порівнянні з іншими дітьми) дає можливість зробити висновок про серйозні порушення в розвитку її особистості і в поведінці, а також визначити ті синдроми, які в першу чергу вказують на ці порушення.

5) Після підрахунку суми балів по кожному синдрому отримані нами «сірі» бали необхідно перевести у відсотки (Див. таблицю переведення сирих балів у відсотки). У колонці сирі бали відшуковуємо суму набраних об'єктом спостереження балів за відповідним симптомокомплексом і отримуємо відсотковий показник вираженості даного симптомокомплексу.

Для глибшого розуміння отриманих даних кожен симптомокомплекс може бути умовно розбитий на 5 інтервалів:

0-20 % – слабка вираженість цієї якості;

21-40 % – помітна вираженість;

41-60 % – сильна вираженість;

61-80 % – дуже сильна вираженість;

81-100% – надмірна вираженість якості, коли вона вже переростає в іншу якість (наприклад, бережливість переростає в жадібність).

б) Структура заповненої «Карти спостереження» може бути різноманітною. По-перше, може бути виділеною велика кількість фрагментів поведінки, що відноситься лише до декількох синдромів. По-друге, велика кількість підкреслених фрагментів може бути і при відсутності якогось домінуючого синдрому. По-третє, можна зустріти відносно невелику кількість підкреслених фрагментів, але таких, що свідчать про важкі порушення поведінки. Нарешті, по-четверте, спостерігаються ізольовані підкреслені фрагменти. Аналіз структури «Карти спостереження», синдромів, що

домінують (у випадку їхньої наявності), особливостей підкреслених фрагментів поведінки дозволяє зрозуміти природу і прояви дезадаптації школяра і намітити шляхи корекції.

7) Здійснити аналіз результатів спостереження за картою спостережень Д.Скотта та написати висновки. У висновках необхідно проаналізувати: а) отримані дані щодо вираженості/не вираженості у спостережуваного об'єкта певних симптомокомплексів за їх відсотковими значеннями; б) загальний «коефіцієнт дезадаптації» об'єкта (за наявності); в) на основі проведеного спостереження та отриманих даних запропонувати можливі шляхи профілактики дезадаптивних форм поведінки спостережуваного об'єкта (якщо такі виявлено).

Карта спостережень (КС):

I. НД – недовіра до нових людей, речей, ситуацій.

Це веде до того, що будь-який успіх вартує дитині величезних зусиль. Від 1 до 11 – менш помітні симптоми; від 12 до 17 – симптоми явного порушення.

1. Розмовляє з учителем тільки тоді, коли перебуває з ним наодинці.
2. Плаче, коли йому роблять зауваження.
3. Ніколи не пропонує іншим допомоги, але охоче допомагає, якщо його про це попросять.
4. Дитина «підлегла» (погоджується на «програшні» ролі, наприклад, під час гри бігає за м'ячем, у той час як інші спокійно на це дивляться).
5. Занадто тривожний, щоб бути неслухняним.
6. Бреше з страху.
7. Любить, якщо до нього виявляють симпатію, але не просить про неї.
8. Ніколи не приносить учителю квітів або інших подарунків, хоча його товариші часто це роблять.
9. Ніколи не приносить і не показує вчителю знайдених ним речей або якихось моделей, хоча його товариші часто це роблять.
10. Має тільки одного хорошого друга і, як правило, ігнорує інших хлопчиків і дівчаток у класі.
11. Вітається з учителем тільки тоді, коли той зверне на нього увагу. Хоча бути поміченим.
12. Не підходить до вчителя за власною ініціативою.
13. Занадто сором'язливий, щоб попросити про щось (наприклад, про допомогу).

14. Легко стає «нервовим», плаче, червоніє, якщо йому ставлять запитання.
15. Легко усувається від активної участі в грі.
16. Говорить невиразно, бурмоче, особливо тоді, коли з ним вітаються.

II. Д – депресія.

У більш легкій формі (симптоми 1-6) час від часу спостерігаються різного роду перепади активності, зміна настрою. Наявність симптомів 7 і 8 свідчить про схильність до дратівливості і фізіологічного виснаження. Симптоми 9-20 відображають більш гострі форми депресії. Пункти синдрому Д, як правило, супроводжуються наявністю синдромів ВВ і ТВ (див. IV і V), особливо в крайніх формах депресії. Цілком ймовірно, вони дійсно репрезентують елементи депресивного виснаження.

1. Під час відповіді на уроці іноді старанний, іноді ні про що не піклується.
2. У залежності від самопочуття або просить про допомогу у виконанні шкільних завдань, або ні.
3. Поводиться дуже по-різному. Старанність у навчальній роботі змінюється майже щодня.
4. В іграх іноді активний, іноді апатичний.
5. У вільний час іноді виявляє повну відсутність інтересу до чого б то не було.
6. Виконуючи ручну роботу, іноді дуже старанний, іноді ні.
7. Нетерплячий, втрачає інтерес до роботи по мірі її виконання.
8. Розсерджений, «впадає у сказ».
9. Може працювати на самоті, але швидко втомлюється.
10. Для ручної роботи не вистачає фізичних сил.
11. Млявий, безініціативний (у класі).
12. Апатичний, пасивний, неуважний.
13. Часто спостерігаються раптові і різкі спади енергії.
14. Рухи уповільнені.
15. Занадто апатичний, щоб через щось засмучуватися (й, отже, ні до кого не звертається по допомогу).
16. Погляд «тупий» і байдужий.
17. Завжди ледачий і апатичний в іграх.
18. Часто мріє наяву.
19. Говорить невиразно, бурмоче.
20. Викликає жалість (пригнічений, нещасний), рідко сміється.

III. З – заглиблення в себе.

Уникнення контактів із людьми, самоусунення. Захисні установки відносно будь-яких контактів із людьми, неприйняття виявленого до нього почуття любові.

1. Абсолютно ніколи ні з ким не вітається.
2. Не реагує на вітання.
3. Не виявляє дружелюбності і доброзичливості до інших людей.
4. Уникає розмов («замкнутий у собі»).
5. Мріє і займається чимось іншим замість шкільних занять (живе в іншому світі).
6. Зовсім не виявляє інтересу до ручної роботи.
7. Не виявляє інтересу до колективних ігор.
8. Уникає інших людей.
9. Тримається на відстані від дорослих, навіть тоді, коли чимось уражений або в чомусь підозрюється.
10. Повністю ізолюється від інших дітей (до нього неможливо наблизитися).
11. Справляє таке враження, ніби цілком не помічає інших людей.
12. У розмові проявляє тривогу, збивається з теми розмови.
13. Поводиться як «сполохана тварина».

IV. ТВ – тривожність у ставленні до дорослих.

Занепокоєння і невпевненість у тому, чи цікавляться нею дорослі, чи люблять її. Симптоми 1-6 – дитина намагається переконатися, чи «приймають» і чи люблять її дорослі. Симптоми 7-10 – звертає на себе увагу і перебільшено домагається любові дорослого. Симптоми 11-16 – виявляє велике занепокоєння тим, чи «приймають» її дорослі.

1. Дуже охоче виконує свої обов'язки.
2. Виявляє надмірне бажання вітатися з учителем.
3. Занадто говіркий (надоїдає своєю балакучістю).
4. Дуже охоче приносить квіти й інші подарунки вчителю.
5. Дуже часто приносить і показує вчителю знайдені ним предмети, виконані малюнки, зроблені моделі тощо.
6. Надміру дружелюбний у ставленні до вчителя.
7. Перебільшено й багато розповідає вчителю про свої заняття в сім'ї.
8. «Підлизується», намагається сподобатися вчителю.
9. Завжди знаходить привід зосередити увагу вчителя на своїй особі.
10. Постійно потребує допомоги і контролю з боку вчителя.

11. Домагається симпатії вчителя. Приходить до нього з різноманітними дрібними справами і скаргами на товаришів.
12. Намагається «монополізувати» учителя (змушує займатися його винятково власною особою).
13. Розповідає фантастичні, вигадані історії.
14. Намагається зацікавити дорослих своєю особою, але не докладає з свого боку ніяких зусиль у цьому напрямку.
15. Надмірно стурбований тим, щоб зацікавити собою дорослих і викликати їхні симпатії.
16. Цілком «усувається», якщо його зусилля не приводять до успіху.

V. ВВ – ворожість у ставленні до дорослих.

Симптоми 1-4 – дитина виявляє різноманітні форми неприйняття дорослих, що може бути початком ворожості або депресії. Симптоми 5-9 – ставиться до дорослих то вороже, то намагається домогтися їхнього доброго ставлення. Симптоми 10-17 – відкрита ворожість, що виявляється в асоціальній поведінці. Симптоми 18-24 – повна, некерована, усталена ворожість.

1. Мінливий у настроях.
2. Винятково нетерплячий, крім тих випадків, коли знаходиться в «гарному» настрої.
3. Виявляє завзятість і наполегливість у ручній роботі.
4. Часто буває в поганому настрої.
5. При відповідному настрої пропонує свою допомогу або послуги.
6. Коли про щось просить учителя, то буває іноді дуже сердечним, а іноді – байдужим.
7. Іноді намагається, а іноді уникає вітатися з учителем.
8. У відповідь на вітання може виражати злість або підозрілість.
9. Часом дружелюбний, часом у поганому настрої.
10. Дуже мінливий у поведінці. Іноді здається, що він зумисне погано виконує роботу.
11. Псує суспільну й особисту власність (у будинках, садах, громадському транспорті).
12. Вульгарна мова, розповіді, вірші, малюнки.
13. Неприємний, особливо коли захищається від звинувачень.
14. «Бурмоче під ніс», якщо незадоволений.
15. Негативно ставиться до зауважень.
16. Часом бреше без будь-якого приводу.
17. Був помічений у крадіжці грошей, солодоців, цінних предметів.

18. Завжди на щось претендує і вважає, що несправедливо покараний.
19. «Дикий» погляд. Дивиться «з-під лоба».
20. Дуже неслухняний, недисциплінований.
21. Агресивний (кричить, загрожує, вживає силу).
22. Часто дружить із так званими «підозрілими типами».
23. Часто краде гроші, солодощі, цінні предмети.
24. Поводиться непристойно.

VI. ТД – тривога у ставленні до дітей.

Тривога дитини щодо прийняття себе іншими дітьми. Часом вона набуває форми відкритої ворожості. Всі симптоми однаково важливі.

1. «Грає героя», особливо коли йому роблять зауваження.
2. Не може утриматися, щоб не «грати» перед навколишніми.
3. Схильний «прикидатися дурником».
4. Занадто сміливий (ризикує без потреби).
5. Намагається завжди перебувати на стороні більшості. Нав'язується іншим; ним легко управляти.
6. Любить бути в центрі уваги.
7. Грає винятково (або майже винятково) зі старшими за себе дітьми.
8. Намагається зайняти відповідальну посаду, але побоюється, що не справиться з нею.
9. Хвастає перед іншими дітьми.
10. Корчить із себе блазня.
11. Гамірно поводить, коли вчителя немає в класі.
12. Одягається визивно (штани, зачіска – хлопчики; перебільшеність в одязі, косметика – дівчатка).
13. З великою насолодою псує громадське майно.
14. Безглузді витівки в групі ровесників.
15. Наслідує хуліганську поведінку інших.

VII. А – недостатність соціальної нормативності (асоціальність).

Невпевненість у схваленні дорослих, що виражається в різноманітних формах негативізму. Симптоми 1-5 – відсутність старання сподобатися дорослим. Байдужість і відсутність зацікавленості у добрих стосунках з ними. Симптоми 5-9 у більш старших дітей можуть вказувати на певний ступінь незалежності. Симптоми 10-16 – відсутність моральної педантичності в дрібницях. 16 – вважає, що дорослі недружелюбні, втручаються, не маючи на це права.

1. Не зацікавлений у навчанні.
2. Працює в школі тільки тоді, коли над ним «стоять» або коли його змушують працювати.
3. Працює поза школою тільки тоді, коли його контролюють або змушують працювати.
4. Не сором'язливий, але виявляє байдужість при відповіді на питання вчителя.
5. Не сором'язливий, але ніколи не просить про допомогу.
6. Ніколи добровільно не береться ні за яку роботу.
7. Не зацікавлений у схваленні або в несхваленні дорослих.
8. Зводить до мінімуму контакти з учителем, але нормально спілкується з іншими людьми.
9. Уникає вчителя, але розмовляє з іншими людьми.
10. Списує домашні завдання.
11. Бере чужі книжки без дозволу.
12. Егоїстичний, любить інтриги, псує іншим дітям ігри.
13. В іграх з іншими дітьми виявляє хитрість і непорядність.
14. «Нечесний гравець» (грає тільки для особистої вигоди, обманює в іграх).
15. Не може дивитися прямо в очі іншому. 16. Потайливий і недовірливий.

VIII. Н – невгамовність.

Невгамовність, нетерплячість, нездатність до роботи, що потребує посидючості, концентрації уваги і міркування. Схильність до короткочасних і легких зусиль. Уникнення довгострокових зусиль.

1. Дуже неохайний.
2. Відмовляється від контактів з іншими дітьми таким чином, що це для них дуже неприємно.
3. Легко примиряється з невдачами в ручній праці.
4. У іграх зовсім не володіє собою.
5. Не пунктуальний, ледачий. Часто забуває або втрачає олівці, книжки, інші предмети.
6. Неврівноважений, безвідповідальний у ручній праці.
7. Нестаранний у шкільних заняттях.
8. Занадто проявляє тривогу, щоб працювати самому.
9. У класі не може бути уважним або тривалий час на будь-чому зосередитися.

10. Не знає, що з собою робити. Ні на чому не може зупинитися хоча б на відносно тривалий проміжок часу.

11. Занадто проявляє тривогу, щоб запам'ятати зауваження або вказівки дорослих.

ІХ. ВД – ворожість до дітей. (Від ревного суперництва до відкритої ворожості).

1. Заважає іншим дітям в іграх, насміхається з них, полюбляє їх лякати.

2. Часом дуже недобррозичливий до тих дітей, які не належать до тісного кола його спілкування.

3. Набридає іншим дітям, чіпляється до них.

4. Свариться, кривдить інших дітей.

5. Намагається своїми зауваженнями створити певні труднощі в інших дітей.

6. Ховає або знищує предмети, що належать іншим дітям.

7. Перебуває переважно в поганих стосунках з іншими дітьми.

8. Чіпляється до більш слабких дітей.

9. Інші діти його не люблять або навіть не терплять.

10. Б'ється невідповідним чином (кусається, дряпається тощо).

Х. ЕН – емоційне напруження.

Симптоми 1-5 свідчать про емоційну незрілість, 6-7 – про серйозні страхи. 8-10 – про прогули та непунктуальність.

1. Грається іграшками, занадто дитячими для свого віку.

2. Любить ігри, але швидко втрачає інтерес до них.

3. Занадто інфантильний у мовленні.

4. Занадто незрілий, щоб прислухатися до вказівок, виконувати їх.

5. Грає винятково (переважно) із більш молодшими дітьми.

6. Занадто тривожний, щоб зважитися на що-небудь.

7. Інші діти чіпляються до нього (він є «цапом відбувайлом»).

8. Його часто підозрюють у тому, що він прогулює уроки, хоча насправді він намагався це зробити раз або два.

9. Часто спізнюється.

10. Йде (втікає) з окремих уроків.

11. Неорганізований, незібраний, розпущений.

12. Поводиться в групі (класі) як сторонній, як знехтуваний іншими.

ХІ. НС – невротичні симптоми.

Гострота їх може залежати від віку дитини; вони також можуть бути наслідком порушення, яке було раніше.

1. Заїкається, запинається. «Важко витягнути з нього слово».
2. Говорить безладно.
3. Часто кліпає.
4. Безцільно рухає руками. Різноманітні «тики».
5. Гризе нігті.
6. Ходить підстрибуючи.
7. Смокче палець (дитина старша 10 років).

XII. C – несприятливі умови середовища.

1. Часто відсутній у школі.
2. Відсутній у школі по кілька днів.
3. Батьки свідомо обманюють, щоб виправдати відсутність дитини в школі.
4. Змушений залишатися вдома, щоб допомагати батькам.
5. Неохайний, «бруднуля».
6. Виглядає так, начебто дуже погано харчується.
7. Значно некрасивіший за інших дітей.

XIII. CP – сексуальний розвиток.

1. Дуже ранній розвиток, чутливість до протилежної статі.
2. Затримки статевого розвитку.
3. Виявляє збочені схильності.

XIV. PV – розумова відсталість.

1. Сильно відстає у навчанні.
2. «Тупий» для свого віку.
3. Цілком не вміє читати.
4. Величезні прогалини в знаннях елементарної математики.
5. Цілком не розуміє математики.
6. Інші діти ставляться до нього як до дурника.
7. Просто дурний.

XV. X – хвороби й органічні порушення.

1. Неправильне дихання.

2. Часті простуди.
3. Часті кровотечі з носа.
4. Дихає через рот.
5. Схильність до вушних захворювань.
6. Схильність до хвороб шкіри.
7. Скаржитися на часті болі в шлунку і нудоту.
8. Часті головні болі.
9. Схильність надмірно бліднути або червоніти.
10. Хворобливі, почервонілі повіки.
11. Дуже холодні руки.
12. Косоокість.
13. Погана координація рухів.
14. Неприродні пози тіла.

XVI. Ф – фізичні дефекти.

1. Поганий зір.
2. Слабкий слух.
3. Занадто маленький зріст.
4. Надмірна повнота.
5. Інші ненормальні особливості статури.

Карта Д. Стотта

Прізвище, ім'я _____ Вік _____ Дата _____

НЕПРИСТОСОВАНІСТЬ												ПОРУШЕННЯ													
НД	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16									
		Д	1	2	3	4	5	6	7	9	10	8	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20			
				З	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13								
ТВ	1	2	3	4	5	6	7	9	11	13	15	8	10	12	14	16									
	ВВ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
		ТД	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1	11	12	13	14	15								
	А	1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	7	12	13	14	15	16								
	Н	1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2													
				ВД	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10											
		ЕН	1	2	3	4	5	9	10	6	7	8	11	12											
					НС	2	3	4	1	5	6	7													
		С	1	2	3	4	5	6	7																
						СР	1	2	3																
				РВ	1	2	3	4	5	6	7														
Х	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14											
							Ф	1	2	4	5	3													

Таблиця переводу сирих балів у відсотки

Сирі бали	Симптомокомплекси шкільної дезадаптації у відсотках															
	НД	Д	З	ТВ	ВВ	ТД	А	Н	ВД	ЕН	НС	С	СР	РВ	Х	Ф
1.	4	3	5	5	3	5	5	8	7	6	9	14	25	11	6	17
2.	9	6	11	10	5	10	9	17	13	12	18	29	50	22	12	33
3.	13	10	16	14	8	14	14	25	20	18	27	43	75	33	19	50
4.	17	13	21	19	11	19	18	33	27	24	36	57	100	44	25	67
5.	22	16	26	24	13	24	23	42	33	29	45	71		56	31	83
6.	26	19	32	29	16	29	27	50	40	35	55	86		67	37	100
7.	30	23	37	33	18	33	32	58	47	41	64	100		78	44	
8.	35	26	42	38	21	38	36	67	54	47	73			89	50	
9.	39	29	47	43	24	43	41	75	60	53	82			100	56	
10.	43	32	53	48	26	48	45	83	67	58	91				62	
11.	48	35	58	52	29	52	50	92	73	65	100				69	
12.	52	39	63	57	32	57	55	100	80	71					75	
13.	57	42	68	62	34	62	59		87	76					81	
14.	61	45	74	67	37	67	64		93	82					87	
15.	65	48	79	71	40	71	68		100	88					94	
16.	70	52	84	76	42	76	73			94					100	
17.	74	55	89	81	45	81	77			100						
18.	78	58	95	86	47	86	82									
19.	83	61	100	90	50	90	86									
20.	87	65		95	53	95	90									

21.	91	68		100	55	100	95									
22.	96	71			58		100									
23.	100	74			61											
24.		77			63											
25.		81			66											
26.		84			68											
27.		87			71											
28.		90			74											
29.		94			76											
30.		97			79											
31.		100			82											
32.					85											
33.					87											
34.					89											
35.					92											
36.					95											
37.					97											
38.					100											

Література:

1. Практикум з психодіагностики / Укладачі: Музика О.О., Остринська В.М., Остринський В.В. 2-ге вид. Житомирський державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2000. С. 114-121.

2. Туриніна О. Л. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Практикум з психології” (для бакалаврів). К.: «Вид. дім «Персонал», 2008. 36 с.
3. Туриніна О. Л. Практикум з психології: Навч. посіб. К. : МАУП, 2007. 328 с.

Практичне завдання 3

до теми «Використання методу опитування, в соціально-психологічній діагностиці».

Тема: РОЗРОБКА АНКЕТИ НА ТЕМУ: «МОТИВИ ВСТУПУ У ЗВО».

Ключові слова та поняття: анкета, відкрите запитання, закрите запитання, основне запитання, контрольне запитання, непряме запитання.

Анкета (від фр. *enquete*) — структурно організований набір запитань, кожне з яких логічно пов'язане з основною метою дослідження, отримання інформації відбувається шляхом опитування респондентів.

Мета: розвиток навичок формулювання та редагування запитань в анкеті.

Оснащення практичного завдання: лекційний матеріал, методичні посібники.

ХІД РОБОТИ

Практичне завдання:

1) Скласти анкету обсягом 15 запитань, спрямовану на дослідження мотивів вступу абітурієнта у вуз, використовуючи при цьому максимально різні види запитань: закриті, напівзакриті, відкриті; запитання про особистість респондента, про факти свідомості та факти поведінки; основні та контрольні запитання, непряме запитання, поліваріантне запитання.

2) Поруч із кожним сформульованим запитанням вказати його вид.

3) Використовуючи розроблену анкету провести опитування трьох студентів. Проаналізувати отримані результати та з'ясувати провідні мотиви вступу у вуз опитаних респондентів.

4) Сформулювати висновки за результатами власної роботи щодо складання анкети та проведення анкетування, у яких зазначити: а) виявлені власні помилки у формулюванні змісту запитань; б) труднощі та неточності змісту складеної анкети; в) труднощі, помилки у процедурі проведення та/або аналізу отриманих результатів анкетування.

Тренажер по формулюванню запитань:

Якість отриманої дослідником інформації визначається якістю сформульованих запитань у анкеті. Нижче розглянемо запитання, які ілюструють допущені помилки у формулюванні анкети на тему: «Особливості роботи психолога»:

1. Як Ви ставитесь до своєї професії? Чи плануєте й надалі працювати психологом?
 - А) це моє покликання, не планую його змінювати
 - Б) буду й надалі працювати психологом, лише в іншій організації
 - В) на разі дуду працювати психологом, надалі - не знаю
 - Г) ймовірно зміню сферу своєї діяльності, але ще не знаю як
 - Д) вирішив знайти іншу роботу
 - Е) важко відповісти

В даному запитанні одночасно присутні два запитання, тобто респондента запитують про різні речі, а це грубою помилкою. Крім того, варіанти відповіді В, Г, Е означають одне і теж і фактично розмиває чіткість отриманої відповіді.

2. Чи працюєте Ви, останнім часом, з повною віддачею сил, чи ні?
 - А) так, завжди
 - Б) не завжди, хоча й намагаюсь
 - В) можу працювати краще
 - Г) не знаю

Таке запитання не містить жодної чіткої і важливої, щодо теми дослідження інформації. Не зрозуміло, яким чином можна інтерпретувати тримані результати. Достовірність отриманих даних буде дуже низькою. У формулюванні запитання надана зайва альтернатива.

3. Якщо Вас не задовольняє ваша робота, вкажіть причину:
 - А) низька заробітна плата
 - Б) низький соціальний статус
 - В) погіршується рівень життя
 - Г) соціальна незахищеність
 - Д) інша відповідь

В першу чергу, не доречним є запропонований «фільтр», оскільки запропоновані варіанти відповідей можуть обрати чимало психологів, які насправді задоволені своєю професією. Скоріш за все, респондент обере усі чи майже усі варіанти відповіді, тобто запитання, по суті, втрачає свою доцільність. Також, переважна більшість варіантів відповіді, стосуються однієї і тієї ж проблеми, але інші ймовірні проблеми у даному переліку не вказуються.

4. В якому стилі організовано Ваше спілкування з підопічними, якщо вони у Вас є?
- А) в ліберальному
 - Б) в авторитарному
 - Г) в демократичному

В будь якому акті спілкування проявляються усі названі стилі, з відносним домінування одного із них. Дане питання провокуватиме вибір соціально схваленої відповіді. Також у запитання не вірно включений фільтр, що робить не можливим вибір тих респондентів, котрі не мають підопічних. Не доцільне повторення прийменника «В» у всіх варіантах відповіді.

5. З яким настроєм Ви, зазвичай, ідете на роботу?
- А) настроїй хороший, бадьорий
 - Б) настроїй не завжди однаковий
 - В) настроїй, як правило, кепський
 - Г) складно відповісти

Настроїй, доволі мінливий емоційний стан, якість якого не завжди зумовлюється причинами, що залежать від професійної діяльності. Тому, не доречно вести мову про якийсь «звичний» настроїй. Не доцільне повторення одного й того ж слова у всіх варіантах відповіді.

6. Чи можете Ви сказати про себе, що ставитесь з повагою до всіх свої клієнтів не залежно від їх віку чи особистісних особливостей?
- А) так
 - Б) ні
- Жоден з варіантів відповіді не дає значущої для дослідника інформації. Дане запитання, по-перше, стимулює респондентів до соціально схвалюваної відповіді, а по-друге, не містить вказівок щодо конкретного прояву згаданого відношення.

Література:

1. Долинська Л. В., Мельничук О. Б., Ісаєвич С. І. Основи психодіагностики. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. 56 с.
2. Практикум із соціальної психології: Навч.-метод. посіб. для пед. спеціальностей ВНЗ / Л. Долинська, Н. Абрамян, О. Артемчук, О. Гоголь, О. Туриніна. К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2001.

Практичне завдання 4

до теми «Використання методу тестування в соціально-психологічній діагностиці».

Тема: РОЗРОБКА ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ВИМІРЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТА

Ключові слова та поняття: тестування, тест, варіанти відповідей, шкала оцінювання.

Тест (англ. test) – випробування, проба, перевірка.

Тестування – стандартизоване випробування призначене для встановлення кількісних та якісних індивідуально-психологічних відмінностей.

Мета: виробити вміння формулювати завдання для тестування навчальних досягнень студентів.

Оснащення практичного завдання: лекційний матеріал, методичні посібники.

ХІД РОБОТИ

1) На підготовчому етапі роботи ознайомтесь з наявною теоретичною інформацією щодо розробки тестових завдань, їх структури, основних типів та вимог до побудови.

За своєю структурою тестове завдання, зазвичай, складається із чотирьох частин: інструкція, текст запитання, варіанти відповідей і правильна відповідь.

Під інструкцією розуміється сукупність зрозумілих і коротких вказівок на те, що саме повинен зробити досліджуваний і яким чином йому необхідно зафіксувати результати своїх дій. Як правило інструкція передуює серії однотипних завдань, та може мати наступне формулювання: «Підкресліть той варіант відповіді який вважаєте правильним?», «Вставте пропущені слова замість крапок», « У лівій колонці перераховані імена вчених, у правій – їхні наукові праці. З'єднайте їх стрілками, встановивши взаємозв'язок між вченим та його працею».

Текст завдання повинен містити одну закінчену думку чи однозначно зрозуміле твердження. Воно не повинно містити зайвих слів, ненавмисних підказок, прихованого змісту.

Якщо завдання містить варіанти відповідей, то до них висуваються наступні вимоги:

- неправильні варіанти відповіді повинні бути зовні схожі на правильні;
- усі варіанти відповіді мають бути граматично узгодженими із запитанням;
- вибір відповіді не повинен залежати від змісту попереднього запитання та відповіді;
- місце розташування правильної відповіді обирається випадково;
- невірні відповіді не повинні містити очевидних невідповідностей та явних неточностей;
- краще формулювати довше запитання і короткі відповіді, ніж навпаки;
- якщо відповідей декілька слід їх логічно впорядкувати.
- Правильна відповідь формулюється максимально однозначно, для того щоб виключити можливість прояву суб'єктивізму в людини, котра оцінюватиме результати тестування.

2) На наступному етапі роботи розробіть тестове завдання (з 15 запитань) для вимірювання досягнень студента з однієї із тем даного курсу (на вибір студента). Максимально використовуючи при цьому запитання різної форми:

1. Запитання з відкритою формою відповіді (передбачають самостійну відповідь):
 - З короткою відповіддю на запитання (Наприклад: «Як називається група, поведінка членів якої є для людини взірцем для наслідування?»);
 - Доповнення тексту, малюнку, числового ряду та інше (Наприклад: «Соціальна фасилітація – це...якість роботи людини через присутність ...»);
 - Мікротвір, роздуми на задану тему (Наприклад: «Серед великої кількості іронічних визначень психології є й таке : «Це наука про студентів-другокурсників та білих щурів» Чому воно виникло? Наскільки актуальним є у наш час? Обґрунтуйте свою думку.»).
2. Запитання з закритою формою відповіді (вибір правильної відповіді із запропонованих варіантів):
 - Альтернативна відповідь, містить два варіанти (Наприклад: «Конформізм проявляється, тоді коли людина змінює свою позицію відповідно до думки більшості» а)вірно, б) не вірно; «Паніка зазвичай виникає внаслідок дії» а)зараження, б)переконання);

- Завдання з вибором відповіді (з 4-5 можливих) (Наприклад: «Лише одне слово з перерахованих точно відповідає поняттю конформізм. Яке?» а)впертість, б)слабкість, в)помилковість, г)пристосування);
- Визначення взаємозв'язку. Завдання містить два переліки, не однакових за об'ємом, між елементами якого потрібно встановити відповідність (Наприклад: «У першій колонці перелічені імена вчених, в другій – назви розроблених ними теорій. Встановіть зв'язок між ними.

Альфред Адлер

Феноменологічна теорія

Ганс Айзенк

Гуманістична теорія

Роберто Асаджолі

Когнітивна теорія

Альберт Бандура

Теорія аналітичної психології

Абрахам Маслоу

Теорія індивідуальної психології

Маргарет Мід

Соціально-когнітивна теорія

Джордж Келлі

Карл Роджерс

Карл Юнг

- 3) Розробіть шкалу оцінювання результатів складеного вами тесту (використовуючи для цього шкалу відношень або шкалу інтервалів) та опишіть її та подайте її своїй у практичній роботі.

Література:

1. Белей М.Д., Тодорів Л.Д. Основи діагностичної психології. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2008. 296 с.
2. Белей М. Д., Гоян І.М. Методи психодіагностики: інструментарій та процедурні особливості. Івано-Франківськ, 2010. С. 172-177.
3. Матейко Н.М. Основи психодіагностики: інструктивно-методичні матеріали до самостійної роботи. – ІваноФранківськ: Симфонія форте, 2013. – 80с.

Практичне завдання 5

до теми «Використання методу контент-аналізу в соціально-психологічній діагностиці».

Тема: ПРОВЕДЕННЯ МЕТОДУ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ ЗА МАТЕРІАЛАМИ МЕТОДИКИ НЕЗАВЕРШЕНИХ РЕЧЕНЬ Б.ФОРЕРА

Ключові слова та поняття: метод контент-аналізу, методика незавершених речень, категорії аналізу, одиниці аналізу, одиниці рахунку.

Контент-аналіз – (від англ. contents - «зміст» і грец. analysis – «розкладання, розчленовування») формалізований кількісний метод аналізу документів. Переклад у кількісні показники масової текстової або фонетичної інформації з подальшою її статистичною обробкою. Об'єктом контент-аналізу може бути зміст різних друкованих видань, радіо і телепередач, кінофільмів, рекламних повідомлень, документів, публічних виступів, матеріалів анкет.

Мета: сформувати вміння та навички застосування методу контент-аналізу

Оснащення практичного завдання: бланк методики незавершених речень Б.Форера, таблиця контент-аналізу.

ХІД РОБОТИ

1) Виконання практичного завдання здійснюється у два етапи. На першому етапі необхідно здійснити вивчення досліджуваного об'єкта (ним може бути сам студент, а за бажанням можна обрати іншого студента чи товариша) за допомогою запропонованої нижче методики незавершених речень Б.Форера.

Інструкція: «До вашої уваги пропонується ряд незакінчених речень. Потрібно продовжити кожне речення тією думкою, яка перша приходить на думку. Довго думати непотрібно. Постарайтеся завершити всі речення». Після пред'явлення інструкції обстежуваному дають бланк з реченнями і папір для запису відповідей. Висловлювання обстежуваного може записувати дослідник.

Бланк

1. Коли він залишався на одинці, він...
2. Він часто мріяв, що може...
3. Це здавалося неможливим, тому він...
4. Він почувався винуватим, коли...
5. Коли вона відмовила йому, він...
6. Я відчуваю, що в мене не виходить через...

7. Він пишався, що він...
8. Коли я був маленьким, я найбільше боявся...
9. Мій батько завжди...
10. Ідеальний мужчина...
11. Кожного разу, коли мені потрібно вчитися, я...
12. Він відчував, що піде, якщо...
13. Коли я побачив його, я...
14. Коли вона відмовила мені, я...
15. Його нові однокласники були...
16. Більшість татусів...
17. Іноді він мріяв, що...
18. Він почувався зовсім непотрібним, коли...
19. Я дуже злюся, коли...
20. Його найбільш ранні спогади про матір були...
21. Ідеальна дівчина...
22. Коли інші сміялися над ним, він...
23. Коли він зустрічає свого керівника, він...
24. Коли я пригадую минуле, мені найбільш соромно...
25. Коли я відчуваю, що завдання складне, я...
26. Коли вона запросила мене, я...
27. Він мало досягнув через...
28. Він почувався поганим кожного разу, коли...
29. Його найбільшим бажанням було...
30. Більшість чоловіків...
31. Коли я приймаю рішення, я...
32. Школа – це...
33. Мій найбільш ранній спогад про батька...
34. Не люблю людей, які...
35. Більшість матерів...
36. Виконувати вимоги...
37. Була б моя воля, я б...
38. Коли вона дивилися на мене...
39. Більшість дівчат...
40. Він відчував, що його не визнають, тому, що...
41. Якщо я не можу отримати те, чого хочу, я...
42. Коли мені роблять зауваження, я...
43. Він відчував, що поступив погано, коли...
44. Він знав, що не зможе добитися успіху тому, що...
45. Йому хотілося втекти, коли він...

46. Коли вони не запросили мене, я...
47. Він боявся, коли...
48. Коли він зрозумів, що неправильно виконав завдання, він...
49. Люди думають, що я...
50. Коли він запитав мене, я...
51. Після того, як вони сильно штовхнули його, він...
52. Найбільше мені хотілося би...
53. Найбільшим моїм недоліком є ...
54. Він відчував докори совісті, коли...
55. Він міг би вбити людину, яка...
56. Іноді він хвилювався про...
57. Він зробив не так як треба, тому, що...
58. Я би хотів, щоб школа...
59. Коли він звертався до мене, я...
60. Моя мама завжди...
61. Вони не любили його тому, що...
62. Коли їх цікавила моя думка, я...
63. Завжди, коли в нього не виходило, він...
64. Він покинув навчання тому, що...
65. Я програв тому, що...
66. Між людьми я переважно відчуваю...
67. Коли я її побачив, я...
68. Коли мені давали доручення, я...
69. Я почуваюся винним за те, що...
70. Коли мій батько приходив додому, я...
71. Коли вона зверталася до мене, він...
72. Коли мама наказувала його, він...
73. Людина, яку поважають, це...
74. Я часто прію про...
75. Він психує, коли...
76. Коли моя мама приходить додому, я...
77. Коли вони кажуть йому, що він повинен робити, він...
78. Найбільшим недоліком школи є те, що вона...
79. Найбільше він боявся...
80. Коли тато наказував його, він...
81. Більшість дівчат поступає так, ніби...
82. Коли я відчуваю, що не подобаюся іншим, я...
83. Більш за все він хотів...
84. Коли він перебуває з хлопцями, він..

85. Коли підійшла його черга говорити, він...
86. Я можу розізлитися, якщо...
87. Я боюся...
88. Завжди, коли він був зі своїм батьком, він відчував...
89. Хлопець може вдарити дівчину, яка...
90. Коли йому сказали, щоб він пішов, він...
91. Іноді мені здається, що мій вчитель...
92. Коли я переходив до наступного класу, я...
93. Кожного разу, коли його знайомлять з людьми, він...
94. Коли він буває зі своєю мамою, він відчуває...
95. Більшість хлопців поступає так, ніби...
96. Я хочу, щоб мій батько...
97. Він хотів все кинути, коли...
98. Якби я став королем, я б...
99. Я хочу, щоб моя мама...
100. Мені хочеться кудись втекти, коли...

2) На другому етапі проведемо контент-аналіз результатів методики незавершених речень Б.Форера. Результати контент-аналізу заносять у таблицю. Для заповнення першої колонки таблиці студенту слід сформулювати не менше 6 дослідницьких категорій (Наприклад, такими категоріями може бути ставлення до навчання, до оточуючих, до батьків та ін.) У другу колонку слід виписувати з методики номери тих тверджень, котрі відносяться до кожної категорії. У 3-5 колонці відображається частота виявлених відношень певного значення (із загальної кількості). Для отримання надійного результату необхідно проаналізувати не менше двох третин відповідей респондента (приблизно 70-75 відповідей).

Категорії аналізу	Одиниці аналізу (номери тверджень)	Частота виявлених відношень		
		Позитивні	Негативні	Нейтральні
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				

3) Після того, як таблиця заповнена слід проаналізувати отримані результати та написати висновок. У висновку необхідно здійснити детальний опис

отриманих результатів за кожною визначеною категорією та переважаючою частотою відношень у ній. Намагайтесь дати психологічні пояснення отриманим вами результатам та ймовірним причини саме такого їх прояву.

Література:

1. Туриніна О. Л. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Практикум з психології” (для бакалаврів). К.: «Вид. дім «Персонал», 2008. 36 с.
2. Практикум з психодіагностики: методичні рекомендації для студентів ІУ курсу спеціальностей "Початкова освіта. Практична психологія в галузі освіти"/ М. Белей, – Івано-Франківськ : Приватний підприємець Бойчук А.Б., 2014. – 156 с.

Практичне завдання 6

до теми «Соціально-психологічна діагностика соціальних відносин і спілкування».

Тема: СОЦІОМЕТРІЯ ЯК МЕТОД ДІАГНОСТИКИ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У ГРУПІ

Ключові слова та поняття: соціометрія, соціометрична карта, соціометричний шифр, соціоматриця, соціограми, соціометричний індекс, лідери, зірки, аутсайдери.

Соціометрія - це метод дослідження малих груп, колективів і організацій за допомогою опису міжособистісних відносин між їх членами.

Мета: визначити структуру неформальних стосунків в малій соціальній групі за критерієм симпатії - антипатії.

Оснащення практичного завдання: індивідуальна соціометрична картка.

ХІД РОБОТИ

1) Підготовчий етап соціометричного дослідження – відбувається підготовка соціометричної картки – де фіксується основна інформація про досліджуваного, а також проводиться реєстрація його індивідуальних виборів. Для цього соціометрична картка повинна містити відповідні критерії вибору, сформульовані у вигляді питань.

Критеріями вибору в соціометрії є питання про бажання людини разом із ким-небудь брати участь у певній діяльності. Питання формулюються приблизно таким чином: «З ким би ти хотів ... ?». Кожен відповідає на питання, які можуть стосуватися певної сфери міжособистісних взаємин.

Критерії можуть бути:

* позитивними («З ким би ви хотіли разом провести вихідний?»);

* негативними («Якби у вас була можливість, кого б з одногрупників (зі співробітників вашого відділу) у ви перевели в іншу групу (інший відділ)?»).

Для того щоб правильно підібрати критерії, а, отже, грамотно провести дослідження, необхідно дотримуватися ряду вимог:

1) запропоновані критерії повинні цікавити всю групу. Явно невдалим для групи, не пов'язаною з практичним використанням мов програмування, буде такий критерій: «З ким би ти хотів разом вивчати мову програмування?»;

- 2) критерій повинен відбивати взаємини між співробітниками й давати можливість вибрати товаришів по навчанню (службі). Критерій типу «Чи є життя на Марсі?» теж не підходить;
- 3) критерій повинен описувати конкретну, реальну ситуацію для вибору товаришів по навчанню (службі);
- 4) кількість критеріїв залежить від того, наскільки давно члени групи знають один одного (чим довший контакт, тим більше критеріїв може бути використано), але їх кількість не повинна перевищувати 5-7.

Додаток №1

Приклад соціометричної картки

Шевченко В.І.				
п/п	Критерії	Вибори		
1	З ким би Ви хотіли виконувати завдання?			
	Тому що він?			
2	Хто на Ваш погляд міг би очолити групу?			
	Тому що він?			
3	З ким би ви не хотіли би виконувати завдання?			
	Тому що він?			

Шевченко В.І				
п/п	Критерії	Вибори		
1	З ким би Ви хотіли виконувати завдання?	Колесниченко Ю.Ю.(веселий), Герасимлюк С.О. (настирливий), Приходін М.В.(справедливий), Маклаков А.В.(розумний), Захаров Ю.В.(екзальтований), Дударєв О.П.(шумний),		
2	Хто на Ваш погляд міг би очолити групу?	Приходін М.В.	Грязнов О.Г.	
	Тому що він?	Відважний, настирливий	справедливий	
3	З ким би ви не хотіли би виконувати завдання?	Шестернев В.В.	Кулеба В.О.	
	Тому що він?	меланхолічний	егоїст	

2) Наступний етап дослідження це власне проведення соціометричного опитування яке повинно відповідати таким вимогам:

- Опитування можна проводити лише в групах, які мають певний досвід спільної діяльності (не менше 4-місяців).
- Розмір групи повинен давати їй членам можливість активного безпосереднього спілкування.
- Запитання, що задаються, повинні являти собою критерії.
- Зміст обраного критерію повинний бути ясным та зрозумілим для всіх членів групи, яка досліджується.
- Необхідно вказати можливу кількість виборів. Коли потрібно отримати повну картину взаємовідносин між членами даної групи, дозволяється робити необмежене число виборів (непараметрична процедура). Якщо дослідника цікавлять лише типові елементи структури, то вводиться обмежена кількість виборів (параметрична процедура).

а) Вступна бесіда

Проведення опитування починається із вступного слова дослідника, у якому він коротко й коректно, у доступній формі повинен поставити завдання дослідження, підкреслити його важливість і необхідність, пояснити порядок проведення дослідження й запевнити випробуваних у повному збереженні таємниці їхніх відповідей. Можна дати приблизно таку інструкцію: *“Пропонуємо Вам взяти участь у дослідженні, яке спрямоване на покращення психологічного клімату у Вашій групі. Вся інформація, отримана*

в ході дослідження, є конфіденційною. Вона не буде розголошена у групі, кожен Вас зможе дізнатися про свої результати індивідуально”.

Після вступного слова всім випробуваним:

- повідомляється єдиний пронумерований список прізвищ досліджуваної групи. Списки можуть бути підготовлені завчасно, щоб потім їх роздати всім присутнім (чи хоча б по одному списку на один стіл). Якщо немає умов або часу для підготовки списку, його можна продиктувати;
- проводиться роз'яснення по заповненню соціометричної картки, яким чином слід зробити вибір за кожним із критеріїв, тобто параметричною чи непараметричною є форма виборів.

б) Заповнення соціометричних карток

У верхньому лівому кутку випробуваний ставить той номер (соціометричний шифр), під яким записане його прізвище в загальному списку, потім фіксує ті вибори, що він робить з кожного питання (критерію). Заповнюючи картку, випробуваний записує не прізвища своїх співробітників, а номери (шифри), під якими їхні прізвища стоять у загальному списку. Наприкінці роботи дослідник має одержати від кожного учасника заповнену соціометричну картку. Час заповнення картки – 10-15 хвилин.

Заповнення соціометричної картки - справа добровільна й виключно особиста. У цьому процесі немає місця примусові й тиску. Іноді деякі випробувані ухиляються від відповідей, особливо там, де потрібно зробити негативні вибори. У цих випадках необхідно тактовно переконати людину в необхідності відповісти на всі питання.

Коли соціометричні картки заповнені і зібрані, починається етап їхньої математичної обробки. Найпростішими способами кількісної обробки є табличний, графічний і індексологічний.

3) Наступний етап соціометричного дослідження стосується побудови соціоматриці, яка являє собою таблицю зв'язків, що відображають усі вибори в колективі. До неї заноситься інформація, отримана від учасників опитування. У горизонтальних рядках за кількістю членів колективу вказуються ті, хто вибирає, а у вертикальних стовпцях - ті, кого вони вибирають. Позитивні вибори позначаються знаком ((+)), негативні - знаком «-». Взаємні позитивні вибори обводяться кружальцем, негативні - трикутником. Після заповнення таблиці підраховується: загальна кількість виборів, що припадає на кожного члена групи; кількість позитивних і

негативних виборів на кожного члена групи; кількість взаємних позитивних і негативних виборів.

Заповнені соціоматриці дають можливість визначити:

- неофіційних лідерів в організації (ті випробувані, котрі одержали найбільшу кількість позитивних виборів);
- тих, кого колектив організації відкидає (ті випробувані, котрі одержали найбільшу кількість негативних виборів);
- тих, хто не бере участь у житті організації (ті випробувані, котрі не одержали ні позитивних, ні негативних виборів);
- місце, яке посідають керівники різного рівня в неофіційній структурі підрозділу, рівень їх авторитетності.

Зразок заповнення соціоматриці.

Таблиця 2.2

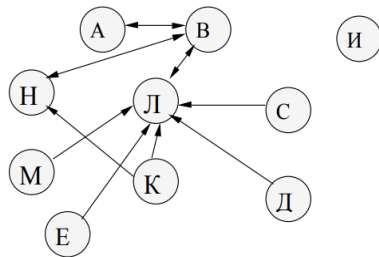
Соціоматриця

№	ХТО ВИБИРАЄ	КОГО ВИБИРАЮТЬ															
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
1.	Абрамов Р.		+	-			-			-					+	+	
2.	Гуцало О.	+		-	+					-		-			+		
3.	Закернична І.	+	+		+	-			-							-	
4.	Запорожець Д.	+	+				-	-	-								
5.	Колісник Т.		+	-			+	+				-		-			
6.	Марченко М.		+		-	+		+				-		-			
7.	Мурович Ю.		+		+	+	+					-		-	-		
8.	Назарова Ю.	+		-	-					-					+	+	
9.	Новикова О.	-	-								+	-	+		+		
10.	Нестеренко А								+			-	-	-	+	+	
11.	Олексієнко Н.		+					-		-	-			+	+		
12.	Петренко К.							-		-	-	+		+	+		
13.	Радкевич М.		+					-		-	-		+		+		
14.	Шпаченко О.	-						-	+	-				+		+	
15.	Яворська Т.			-	-				+	-	+				+		
Кількість позитивних виборів																	
Кількість негативних виборів																	
Кількість отриманих виборів		6	9	5	5	4	4	7	5	8	5	7	3	7	10	5	90

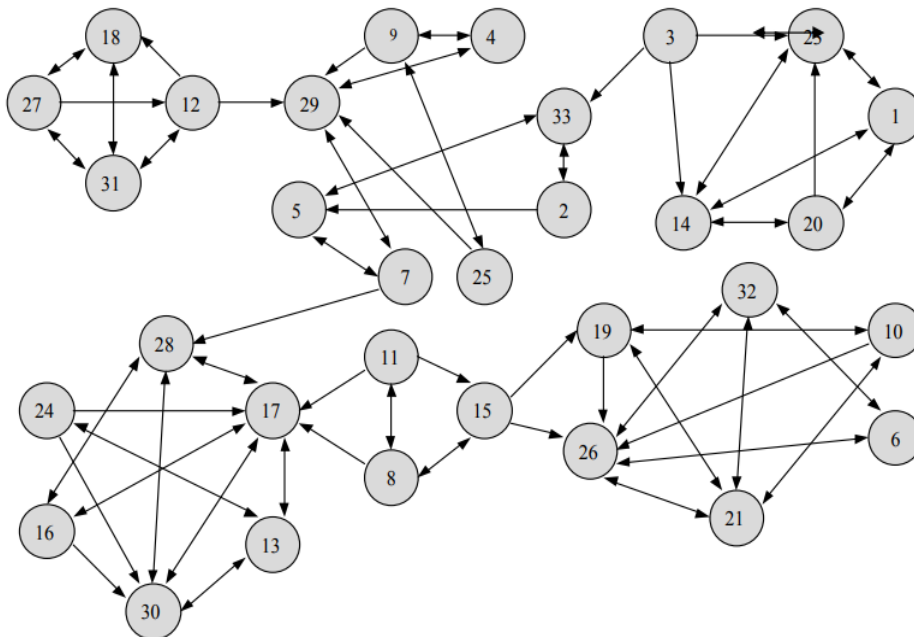
+	Позитивний вибір	-	Негативний вибір
+	Позитивний взаємний вибір	-	Негативний взаємний вибір

4) Далі для наочного відображення результатів соціометрії використовується соціограма. Її можна подати в декількох варіантах.

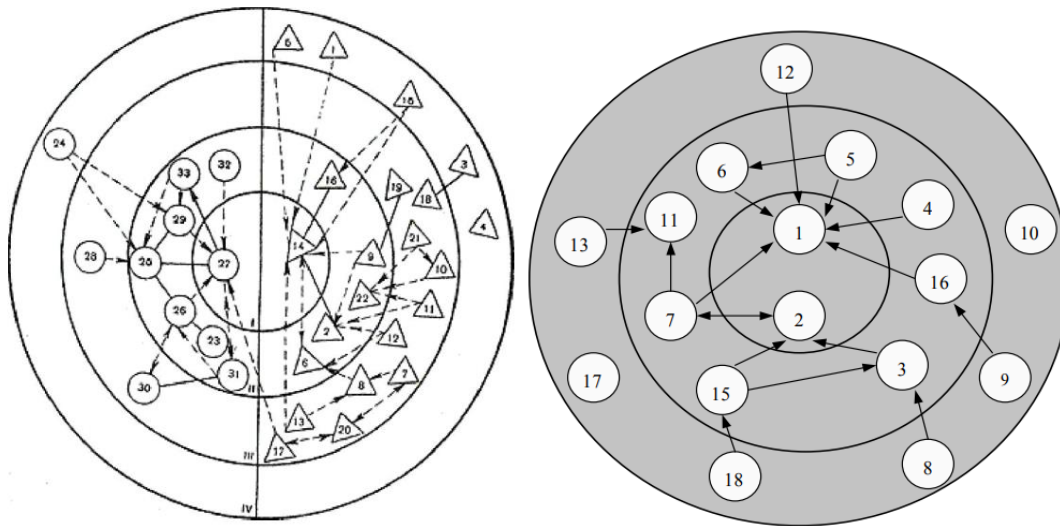
Перший варіант - індивідуальна соціограма. У цьому випадку вибирається той член групи, який становить найбільший інтерес, і будується соціограма в системі всіх його зв'язків, виявлених у процесі опитування.

Другий – вільна соціограма. Вона являє собою довільне за формою площинне зображення, на якому можна прослідкувати всі зв'язки і кількість виборів між співробітниками.

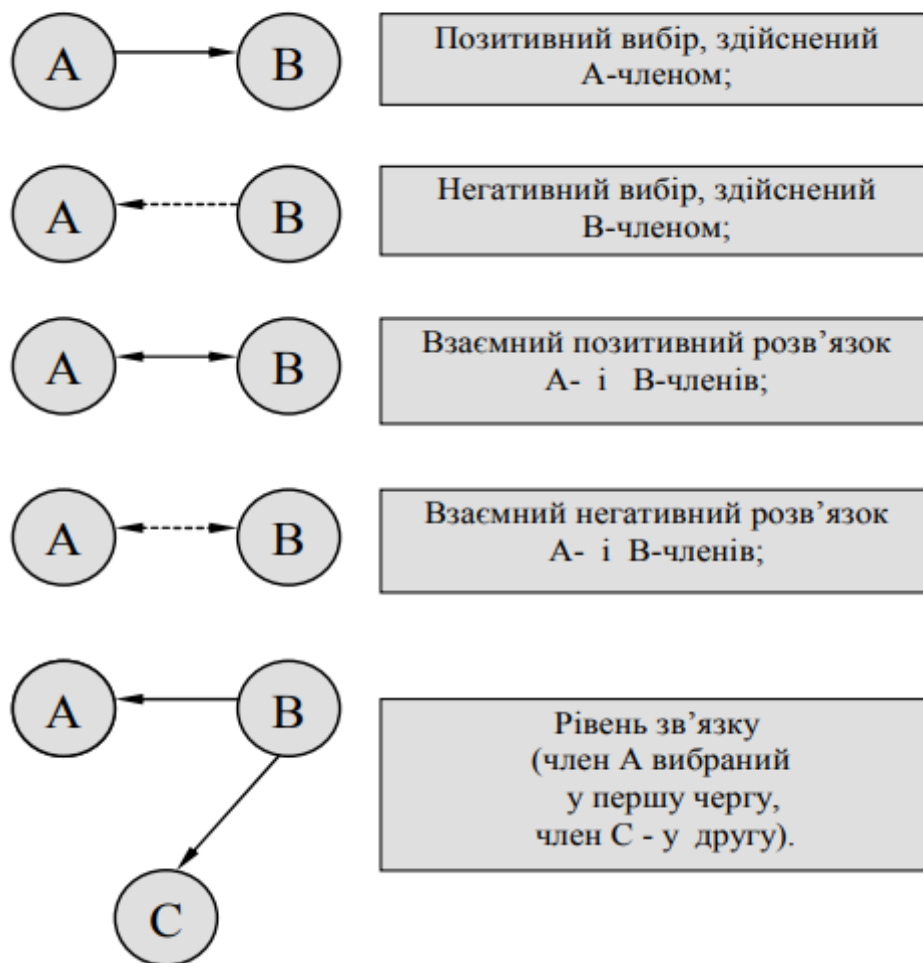
Третій варіант - системна групова соціограма (мішенева). Соціограма має форму п'яти концентричних кіл, радіус яких зменшується; у цих колах і містяться дані про всіх співробітників відповідно до отриманих виборів. У центральному малому колі - дані про співробітників першої групи, між першим і другим колами - другої, і т. д. Перше і друге кола вважаються зонами благополучного становища, а третє, четверте і п'яте - несприятливого.

На основі отриманих відповідей усі випробувані поділяються на п'ять груп:

- «зірки» (студенти (співробітники), які мають найбільшу кількість позитивних виборів - як правило, шість і більше). Таких зазвичай нараховується не більше 3-4 осіб (усі розрахунки наводяться для груп, що нараховують до 30 осіб);
- «прийняті», або «визнані» (студенти (співробітники), які мають 3-5 позитивних виборів). Таких нараховується не більше 10- 12 осіб;
- «знехтувані» (студенти (співробітники), які мають 1-2 позитивних вибори). Таких також нараховується 10-12 осіб;
- «ізолювані» (студенти (співробітники), позбавлені виборів). Таких може бути до 5 осіб;
- «аутсайдери» (студенти (співробітники), які мають найбільшу кількість негативних виборів, або негативні вибори переважають над позитивними). Природно, що про назву цих груп знає лише дослідник, а самі назви носять скоріше умовний, ніж реальний характер, і обрані лише для більшої наочності в інтерпретації отриманих результатів.

Знакова система виборів у соціограмі

5) Наступником кроком в опрацюванні результатів соціометрії є індексологічний етап.

Розрізняють:

- персональні соціометричні індекси (ПСІ);
- групові соціометричні індекси (ГСІ).

ПСІ дають характеристики індивідуальних соціально-психологічних явищ особистості як члена групи. ГСІ дають чисельні характеристики цілісної соціометричної конфігурації виборів у групі. Вони описують різні аспекти спілкування у колективі.

Соціометричний статус – це характеристика позиції члена групи, в якій відображається міра впливу особи та потенційна здатність до лідерства.

До персональних соціометричних індексів відносяться індекси позитивного і негативного соціометричного статусу досліджуваного, які характеризують його становище в групі, потенційну здатність до лідерства.

Індекс позитивного статусу визначається за формулою:

$$C^+ = \frac{B^+}{N - 1}.$$

де C^+ - індекс позитивного статусу;

B^+ – кількість позитивних виборів, отриманих досліджуваним;

N – число членів групи.

Індекс негативного статусу визначається за формулою:

$$C^- = \frac{B^-}{N-1},$$

- індекс негативного статусу;

B^- -кількість негативних виборів, отриманих досліджуваним;

N - число членів групи.

Чим вищий індекс позитивного соціометричного статусу, і чим нижчий індекс негативного соціометричного статусу має досліджуваний, тим більший конструктивний вплив він здійснює на членів своєї групи, тим комфортніше почуває себе у взаємостосунках з ними, потенційна здатність до лідерства у нього зростає. Високий індекс негативного статусу у поєднанні з низьким індексом позитивного статусу буде свідчити про протилежні характеристики положення досліджуваного у групі.

Емоційна експансивність – характеристика потреби визначати відносини симпатії-антипатії до інших членів групи. Це характеристика міри комунікабельності члена групи.

Індекс загальної емоційної експансивності визначається за формулою:

$$\mathcal{E} = \frac{V^+ + V^-}{N-1}.$$

V^+ - кількість зроблених певним членом групи позитивних виборів;

V^- - кількість зроблених певним членом групи негативних виборів;

N – кількість членів групи.

Важливо пам'ятати, що індекс експансивності члена групи визначається тільки при проведенні непараметричної соціометрії.

До групових соціометричних індексів належать: індекс емоційної згуртованості групи та індекс групової згуртованості.

Показник емоційної згуртованості групи визначається за формулою:

$$C = \frac{NB}{N(N-1)}$$

де C - емоційна згуртованість групи;

NB – кількість взаємних виборів у групі;

N – кількість членів групи;

$N(N-1)$ – загальне можливе число взаємних виборів у групі.

Груповим соціометричним індексом є *індекс групової згуртованості*. Цей індекс визначається за формулою:

$$KB = \frac{R_1}{R}$$

де KB - коефіцієнт взаємності;

R1 – кількість взаємних позитивних виборів;

R – загальна кількість позитивних виборів у групі.

Значення індексу групової згуртованості	Рівень групової згуртованості
0 – 0,49	Низький
0,5 – 0,59	Нижче середнього
0,6 – 0,69	Середній
0,7 – 0,85	Вище середнього
0,85 – 1	Високий

б) Формулювання висновків та звіт. За результатами дослідження зробити висновки: по-перше, щодо стану взаємин в студентській групі (організації) і на цій основі визначається її неформальна структура (мікрогрупи, неформальних лідерів, соціометричний статус кожного студента (співробітника), його потреби в спілкуванні й психологічну сумісність з іншими). По-друге, щодо рівня авторитету старост академічних груп (керівників різного рівня), визначається їх місце в неофіційній структурі групи (організації). По-третє, щодо рівня групової згуртованості або роз'єднаності в студентській групі.

Аналіз рівня групової згуртованості:

- Скільки опитаних отримали лише позитивні; позитивні та негативні вибори; лише негативні вибори?
- Чи є зв'язок між офіційним і неофіційним лідерами? Який цей зв'язок (позитивний - негативний; взаємний – односторонній).
- Чи є у групі мікрогрупи? Хто до них входить?
- Чи є зв'язки між членами мікрогруп та які ці зв'язки?
- Чи є у групі не співпадіння позитивних та негативних виборів (коли один досліджуваний вибирає іншого позитивно, а отримує від нього негативний вибір)? Як багато таких випадків?
- Як у загальному можна оцінити рівень згуртованості групи.

Соціометричний звіт містить:

1. Вступ.
2. Пронумерований алфавітний список академічної групи

та її характеристику (факультет, спеціальність, форма навчання, номер групи, староста групи, куратор).

3. Аргументацію параметричності чи непараметричності процедури.
4. Зразок соціометричної картки.
5. Заповнені соціометричні картки учасників дослідження.
6. Соціоматриці (по кожному критерію вибору та узагальнені).
7. Системну групову соціограму.
8. Розраховані індекси групової та емоційної згуртованості, згуртованості, індекси позитивного та негативного групового статусу.
9. Висновки та пропозиції по групі в цілому та окремим членам групи зокрема за результатами соціометрії.

Література:

1. Балашова С.П., Васильєв С.П., Дубровинський Г.Р. Практичний курс військової психології: Навчальний посібник. Частина 2. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. 172 с.
2. Дубчак Г.М. Практикум з психології: навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2006. 360 с.
3. Мартиненко М.В. Психологія управління: навч. посібник. Харківський національний економічний ун-т. - Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. 154 с.
4. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: Посібник. К. : Академвидав, 2010. С. 48-49.
6. Соціометрія: методичні вказівки до виконання ІНДЗ / Укл.: Філіпчук Н.В., Сибірка Л.А., Тодорюк С.І. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т , 2019 . 30 с.

Практичне завдання 7

до теми «Вивчення соціально-психологічного клімату в групах та колективах».

Тема: ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ

Ключові слова та поняття: соціально-психологічний клімат, показники сприятливого клімату, групова згуртованість.

Соціально-психологічний клімат (СПК) (від грецької klima [klimatos] нахил) – якісний бік міжособистісних відносин, що виявляється у вигляді сукупності психологічних умов, які сприяють чи перешкоджають продуктивності сумісної діяльності та всебічному розвитку особистості в групі.

Мета: вивчити окремі показники соціально-психологічного клімату студентської групи за запропонованими методиками

Оснащення практичного завдання: 1) «Експрес-методика» по вивченню соціально-психологічного клімату в колективі» (О.С. Михалюк та А.Ю. Шалито); Методика оцінки соціально-психологічного клімату в колективі; Методика визначення індексу групової згуртованості Сішора; Методика діагностики оперативної оцінки самопочуття, активності і настрою (САН); Оцінка психологічної атмосфери в організації А.Ф.Фідлера; 2) бланки дослідження.

ХІД РОБОТИ

1) Перед початком процедури дослідження соціально-психологічного клімату групи слід пригадати, що таке соціально-психологічний клімат, акцентувати увагу на тому, що це інтегративний показник, який досліджується за допомогою вивчення ряду психологічних показників.

2) Далі знайомимось із запропонованими для проведення дослідження соціально-психологічного клімату методиками. Робота із кожною методикою складається із двох етапів: визначення та підрахунок індивідуальних показників, а також заповнення групового протоколу з подальшим підрахунком середнього значення групи. В результаті проведення кожної із запропонованих методик група отримує два значення: індивідуальний та середньогруповий показник.

1.«ЕКСПРЕС-МЕТОДИКА» ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО_ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ

(О.С. Михалюк та А.Ю. Шалито)

Дана *«Експрес – методика»* відрізняється невеликим об'ємом і може бути використана для оцінки стану соціально – психологічного клімату в будь-яких колективах незалежно від характеру та змісту праці і рівня їх освіти.

Методика дозволяє виявити рівень розвитку соціально-психологічного клімату певної групи (в рамках одного колективу), дати загальну оцінку психологічного клімату, а також дозволяє виявити емоційний, поведінковий та когнітивний компоненти відносин в колективі. Кожний із даних компонентів представлений трьома питаннями. В якості суттєвої ознаки **емоційного компоненту** розглядається критерій привабливості на рівні понять **«подобається – не подобається»**, **«приємний – неприємний»**. При конструюванні питань, спрямованих на вимір **поведінкового компоненту**, витримується критерій **«бажання – небажання працювати (проходити службу) в даному колективі»**, **«бажання – небажання спілкуватися з членами колективу під час відпочинку»**. Основний критерій **когнітивного компоненту** – змінна, **«знання – незнання особливостей членів колективу»**.

(Зразок бланку «Експрес – методики» Додаток 1).

«Експрес-методика» складається з декількох запитань. Питання 1,4,7 в опитувальному листі належать до емоційного компоненту; 2,5,8 – до поведінкового; 3,6 – до когнітивного (3 питання складається з двох питань). Час проведення тестування складає 5-10 хвилин.

Обробка результатів:

Аналізуються різні сторони відношення до колективу для кожної людини окремо. Кожен компонент тестується трьома питаннями, а кожна відповідь приймає одну з трьох можливих форм: **+1; -1; 0**. Для цілісної характеристики компонента, отримані сполучення відповідей кожного досліджуваного за даним компонентом, можуть бути узагальнені наступним чином:

1. Позитивна оцінка – в цій категорії зібрані сполучення, в яких позитивні відповіді були дані на всі три запитання (+;+;+), що належать до даного компонента, або дві відповіді позитивні, а третя має будь-який знак (+;+;-) чи (+;+;0);

2. Негативна оцінка – до неї належать сполучення, в яких негативні відповіді були дані на всі три запитання (-;-;-), що належать до даного компонента, або дві відповіді негативні, а третя має будь-який знак (-;-;+), (-;-;0);

3. Невиявлена (суперечна оцінка) – ця категорія включає наступні випадки:

- на всі три питання була дана суперечна відповідь(0;0;0);
- відповіді на два питання невиявлені, а третя має будь-який знак (0;0;-), (0;0;+);
- одна відповідь невиявлена, а дві інші мають різні знаки(0;+;-), (0;-;+).

Відповіді на питання 2 оцінюються:

Ні, звичайно	-1
Скоріше ні, ніж так	-1
Не знаю, не задумувався над цим	0
Скоріше так, ніж ні	+1
Так, звичайно	+1

Відповіді на питання 3 оцінюються:

Так (+1)	Мабуть, Так (+1)	Не знаю, не думав про це (0)	Мабуть, Ні (-1)	Ні (-1)
----------	------------------	------------------------------	-----------------	---------

Відповіді на питання 8 оцінюються:

Так, звичайно	+1
Скоріше так, ніж ні	+1
Ускладнююсь відповісти	0
Скоріше ні, ніж так	-1
Ні, звичайно	-1

Відповіді на питання 4 оцінюються:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
+1	+1	+1	0	0	0	-1	-1	-1

Відповіді на питання 7 оцінюються:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
-1	-1	-1	0	0	0	+1	+1	+1

Далі підраховується середня оцінка групи наступним чином:

1. Емоційний компонент, $E = E(+) - E(-)/n$
2. Когнітивний компонент, $K = E(+) - E(-)/n$
3. Поведінковий компонент, $\Pi = E(+) - E(-)/n$,

де E (+) – кількість позитивних відповідей, E (-) – кількість негативних відповідей, n – кількість членів колективу, які приймали участь в дослідженні. Результати заносяться до таблиці (Додаток 2).

В залежності до прийнятої тричленної оцінки відповідей, класифікуються отримані середні. Для цього континуум можливих оцінок (від -1 до +1) розділяється на три рівні частини: від -1 до -0,33; від -0,33 до +0,33; від +0,33 до +1.

Середні оцінки першого інтервалу (від -1 до -0,33) – **негативні**, психологічний клімат оцінюється як **негативний(не здоровий)**.

Другого інтервалу(0,33 до +0,33) – **суперечливі**, психологічний клімат оцінюється як **невиявлений (суперечливий)**.

Середні оцінки третього інтервалу(+0,33 до +1) – **позитивні**, психологічний клімат оцінюється як **сприятливий(здоровий)**.

Проведені підрахунки дозволяють висвітлити характер особистісних взаємовідносин в колективі підрозділу, оптимізація СПК є важливим резервом підвищення ефективності групової діяльності військового колективу. Тестування може проводитись як із занесенням ініціалів військовослужбовців в протокол дослідження, так і анонімно.

Додаток 1.

«Експрес-методика» по вивченню соціально-психологічного клімату в колективі.

Інструкція: «Просимо Вас прийняти участь в дослідженні, метою якого являється вдосконалення психологічного клімату в Вашому колективі».

Для відповіді на запропоновані питання необхідно:

- а) уважно прочитати варіанти відповіді;
- б) вибрати одну з них, яка більше за все відповідає Вашій думці;
- в) поставити знак «+» в пустій клітинці навпроти вибраної Вами відповіді.

1. Відмітьте, будь ласка, з яким із наведених нижче тверджень Ви найбільше всього згодні?

Більшість членів нашого колективу – приємні, симпатичні люди.	
В нашому колективі є різні люди.	
Більшість членів нашого колективу – люди малоприємні	

2. Чи вважаєте Ви, що було би краще, якщо б члени Вашого колективу жили близько один від одного?

Ні, звичайно	
Скоріше ні ніж так	
Не знаю, не задумувався над цим	
Скоріше так ніж ні	
Так, звичайно	

3. Як Вам здається, могли б Ви дати достатньо повну характеристику:

	Так	Мабуть, Так	Не знаю, не думав про це	Мабуть, Ні	Ні
Ділових якостей більшості членів колективу					
Особистих якостей більшості членів колективу					

4. Зверніть увагу на наведену нижче шкалу. Цифра **1** характеризує колектив, який Вам **дуже** подобається, а цифра **9** – колектив, який Вам не подобається взагалі. В яку клітинку Ви розмістите Ваш колектив?

1	2	3	4	5	6	7	8	9

5. Якщо б у Вас виникла можливість провести відпустку разом з членами Вашого колективу, то як би Ви до цього віднеслись?

Це мене б загалом влаштувало	
Не знаю, не задумувався над цим	
Це мене б взагалі не влаштувало	

6. Могли б Ви з достатньою впевненістю сказати з ким радиться більшість членів вашого колективу із професійних питань?

Ні, не міг би	
---------------	--

Не можу сказати, не задумувався над цим	
Так, міг би	

7. Яка атмосфера переважає у Вашому колективі?

В наведені нижче шкалі цифра 1 відповідає **нездоровій**, недружній атмосфері, а 9, навпаки, атмосфері взаємодопомоги, доброзичливості. В яку з клітинок Ви помістили б свій колектив?

1	2	3	4	5	6	7	8	9

8. Якщо б Ви довго не спілкувались з членами Вашого колективу, чи прагнули б Ви зустрічатись з ними?

Так, звичайно	
Скоріше так, ніж ні	
Складно відповісти	
Скоріше ні, ніж так	
Ні, звичайно	

Додаток 2.

Результати, отримані за «Експрес-методикою» по вивченню соціально-психологічного клімату в колективі
(Протокол дослідження)

№ п/п	Емоційний компонент	Когнітивний компонент	Поведінковий компонент
1			
2			
3			
n.			
Σ			

2.МЕТОДИКА ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО_ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ

Дана методика діагностує рівень сформованості групи як колективу і дає змогу (під час багатократного дослідження) прослідкувати динаміку його розвитку.

Інструкція для учасників опитування: рівень соціально-психологічного клімату в колективі можна оцінити за такими полярними профілями:

3/2/1/0/-1/-2/-3/

Оцініть, будь ласка, як саме виявляються перераховані ознаки психологічного клімату у вашому колективі. Необхідно прочитати запропонований текст ліворуч, потім праворуч, після чого знаком «+» позначте у середній частині аркуша ту оцінку, яка на вашу думку відповідає істині.

Оцінки: 3 – ознаки виявляються в колективі завжди; 2 – ознаки виявляються у більшості випадків; 1 – ознаки виявляються часто; 0 – виявляються однаковою мірою як та, так і інша ознаки. (Зразок бланку методики оцінки психологічного клімату в колективі Додаток 3).

Мета дослідження: дослідити рівень соціально-психологічного клімату в організації.

Обробка отриманих даних: для обробки даних за методикою оцінки психологічного клімату в колективі, потрібно всі результати дослідження скласти. Спочатку складаємо «+», потім «-», далі від більшої величини віднімаємо меншу по кожному члену колективу окремо. Потім всі сумовані дані по кожному члену колективу складаємо і ділимо на кількість опитаних. Результати заносяться до таблиці (Додаток 4).

Тестування може проводитись як із занесенням ініціалів військовослужбовців в протокол дослідження, так і анонімно.

Інтерпретація отриманих даних:

22 і < – високий ступінь сприятливості соціально-психологічного клімату;

8-22 – середній ступінь сприятливості соціально-психологічного клімату;

від 0 до -8 – початковий ступінь ступінь несприятливості соціально-психологічного клімату;

від -8 до -10 – середній ступінь несприятливості соціально-психологічного клімату;

-10 і > – високий ступінь несприятливості соціально-психологічного клімату.

Додаток 3.

Інструкція: Оцініть, будь ласка, як саме виявляються переховані ознаки психологічного клімату у вашому колективі. Для відповіді на запропоновані питання необхідно:

- а) прочитайте спочатку запропонований текст ліворуч, потім – праворуч;
- б) в середній частині аркуша виставте «+» під оцінкою, яка, на Вашу думку, відповідає істині.

Рівень соціально – психологічного клімату в колективі можна оцінити за такими полярними профілями:

3; 2; 1; 0; -1; -2; -3

3 - ознака виявляється в колективі завжди;

2 - ознака виявляється в більшості випадків;

1 - ознака виявляється доволі часто;

0 – ні дана, ні протилежна якість не виявляється чітко, або як та так і інша проявляються в однаковому ступені.

-1; -2; 3; виявляються у протилежному значенні від вище перерахованих значень.

№ пп	Позитивні ознаки	3	2	1	0	-1	-2	-3	№ пп	Негативні ознаки
1.	Переважає бадьорий, життєрадісний настрій								1.	Переважає гнітючий настрій
2.	Доброзичливість у стосунках, взаємна симпатія								2.	Конфліктність у стосунках і антипатії
3.	У стосунках між угрупованнями існує взаємна прихильність								3.	Угруповання конфліктують між собою
4.	Членам колективу подобається бути всім разом, брати участь у спільній діяльності								4.	Члени колективу виявляють байдужість до спілкування, демонструють негативне ставлення до спільної діяльності
5.	Успіхи чи невдачі								5.	Успіхи та невдачі

	товаришів викликають співпереживання, щирі участь всіх членів колективу								товаришів залишають байдужими чи викликають почуття заздрощів
6.	З повагою ставляться до думки один одного							6.	Кожен вважає свою думку найправильнішою, виявляє нетерпимість до інших думок
7.	Успіхи та невдачі колективу переживають як свої власні							7.	Успіхи і невдачі колективу не знаходять підтримки у членів колективу
8.	У тяжкі хвилини для колективу відбувається емоційне єднання							8.	У тяжкі хвилини колектив «розм'якає», виникають сварки, з'являються взаємні звинувачення
9.	Люди пишаються успіхами колективу, схваленню керівником							9.	До схвалення і відзначень члени колективу ставляться байдуже
10.	Колектив активний, сповнений енергією							10.	Колектив інертний і пасивний
11.	Привітно і не агресивно ставляться до нових членів колективу, допомагають їм адаптуватися							11.	Новачки почувають себе чужими, до них часто виражають ворожість та агресію
12.	Спільні справи захоплюють всіх,							12.	Колектив неможливо

3. МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ІНДЕКСУ ГРУПОВОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ СІШОРА

Групова згуртованість – важливий показник, який вказує на ступінь інтеграції групи, її згуртованості в єдине ціле, - це можливо виявити не тільки шляхом розрахунків відповідних соціометричних індексів. Значно зручніше це можна зробити за допомогою методики, яка містить в собі 5 питань і має декілька варіантів відповідей на кожен із них. Відповіді кодуються в балах відповідно наведеним в дужках значенням (максимальна сума – 19 балів, мінімальна – 5 балів). (Зразок анкети Додаток 5).

Інтерпретація результатів.

Рівні групової згуртованості

15 і вище балів	високий
14 – 12 балів	вище середнього
11 – 7 балів	середній
6 – 5 балів	нижче середнього
5	низький

Додаток 5.

Інструкція: Просимо Вас прийняти участь в дослідженні, дайте будь ласка відповіді на запропоновані питання. Для цього необхідно:

- а) уважно прочитати варіанти відповіді;
- б) вибрати одну з них, яка більше за все відповідає Вашій думці;
- в) поставити знак «+» в пустій клітинці навпроти вибраної Вами відповіді.

І. Як би Ви оцінили свою приналежність до групи?

1. Відчуваю себе членом, часткою колективу	(5)
2. Приймаю участь в більшій кількості справ (видів діяльності)	(4)
3. Приймаю участь в одних видах діяльності і не приймаю в інших	(3)
4. Не відчуваю, що являюсь членом групи	(2)
5. Живу та існую окремо від своєї групи	(1)
6. Не знаю, складно відповісти	(1)

II. Чи перейшли б Ви в іншу групу(колектив), якщо б виявилась така можливість ?

1. Так дуже хотів би перейти	(1)
2. Скоріше перейшов ніж лишився	(2)
3. Не бачу ніякої різниці	(3)
4. Скоріше за все лишився в своїй групі	(4)
5. Дуже хотів би лишитись в своїй групі	(5)
6. Не знаю, складно відповісти	(1)

III. Які взаємовідносини між членами Вашої групи?

1. Краще ніж в більшості колективів	(3)
2. Приблизно так як і в більшості колективів	(2)
3. Гірше, ніж в більшості колективів	(1)
4. Не знаю, складно відповісти	(1)

IV. Які у Вас взаємовідносини з керівництвом(командирами).

1. Краще ніж в більшості колективів	(3)
2. Приблизно так як і в більшості колективів	(2)
3. Гірше, ніж в більшості колективів	(1)
4. Не знаю	(1)

V. Яке Ваше ставлення до справи (навчання, проходження служби).

1. Краще ніж в більшості колективів	(3)
2. Приблизно так як і в більшості колективів	(2)
3. Гірше, ніж в більшості колективів	(1)
4. Не знаю	(1)

4. МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ ОПЕРАТИВНОЇ ОЦІНКИ САМОПОЧУТТЯ, АКТИВНОСТІ І НАСТРОЮ (САН)

Опитувальник складається з 30 пар протилежних характеристик, за якими досліджуваному пропонують оцінити свій стан. Кожна пара є шкалою, на якій досліджуваний визначає ступінь вираженості тієї або іншої характеристики свого стану у момент обстеження (зразок бланку методики САН Додаток б).

Інструкція

Вам пропонується описати свій стан, який ви відчуваєте на даний момент, за допомогою таблиці, що складається з 30 полярних ознак. Ви повинні в кожній парі обрати ту характеристику, яка найточніше описує Ваш стан і відзначити цифру, яка відповідає ступеню (силі) прояву даної характеристики.

Обробка даних

При підрахунку крайній ступінь прояву негативного полюсу пари оцінюється в один бал, а крайній ступінь прояву позитивного полюсу пари - в сім балів. При цьому потрібно враховувати, що полюси шкал постійно змінюються, позитивні стани завжди одержують високі бали, а негативні - низькі. Одержані бали групуються відповідно до ключа в три категорії і підраховується кількість балів по кожній з них.

Самопочуття (сума балів за шкалами) - 1, 2, 7, 8, 13, 14, 19, 20, 25, 26.

Активність (сума балів за шкалами) - 3, 4, 9, 10, 15, 16, 21, 22, 27, 28.

Настрій (сума балів за шкалами) - 5, 6, 11, 12, 17, 18, 23, 24, 29, 30.

Отримані результати по кожній категорії діляться на 10. Середній бал шкали дорівнює 4. Оцінка, що перевищує 4 бали, вказує на сприятливий стан досліджуваного, оцінки нижче 4 свідчать про зворотне. Нормальні оцінки стану лежать в діапазоні 5,0 - 5,5 балів. Слід врахувати, що при аналізі функціонального стану важливі не тільки значення окремих його показників, але і їх співвідношення.

Додаток 6

Інструкція

Вам пропонується описати свій стан, який ви відчуваєте на даний момент, за допомогою таблиці, що складається з 30 полярних ознак. Ви повинні в кожній парі обрати ту характеристику, яка найточніше описує Ваш стан і відзначити цифру, яка відповідає ступеню (силі) прояву даної характеристики.

Карта методики САН

П.І.Б. _____

Пол _____ Вік _____

Дата _____ Час _____

1.	Самопочуття добре	3 2 1 0 1 2 3	Самопочуття погане
2.	Відчуваю себе сильним	3 2 1 0 1 2 3	Відчуваю себе слабким
3.	Пасивний	3 2 1 0 1 2 3	Активний
4.	Малорухливий	3 2 1 0 1 2 3	Рухливий
5.	Веселий	3 2 1 0 1 2 3	Сумний
6.	Гарний настрої	3 2 1 0 1 2 3	Поганий настрої
7.	Працездатний	3 2 1 0 1 2 3	Розбитий
8.	Повний сил	3 2 1 0 1 2 3	Знесилений
9.	Повільний	3 2 1 0 1 2 3	Швидкий
10.	Бездіяльний	3 2 1 0 1 2 3	Діяльний
11.	Щасливий	3 2 1 0 1 2 3	Нещасний
12.	Життєрадісний	3 2 1 0 1 2 3	Похмурий
13.	Напружений	3 2 1 0 1 2 3	Розслаблений
14.	Здоровий	3 2 1 0 1 2 3	Хворий
15.	Безучасний	3 2 1 0 1 2 3	Захоплений
16.	Байдужий	3 2 1 0 1 2 3	Схвильований
17.	Захоплений	3 2 1 0 1 2 3	Похмурий
18.	Радісний	3 2 1 0 1 2 3	Засмучений
19.	Відпочивший	3 2 1 0 1 2 3	Втомлений
20.	Свіжий	3 2 1 0 1 2 3	Виснажений
21.	Сонливий	3 2 1 0 1 2 3	Збуджений
22.	Бажання відпочити	3 2 1 0 1 2 3	Бажання працювати
23.	Спокійний	3 2 1 0 1 2 3	Стурбований
24.	Оптимістичний	3 2 1 0 1 2 3	Песимістичний
25.	Витривалий	3 2 1 0 1 2 3	Стомлений

26.	Бадьорий	3	2	1	0	1	2	3	Млявий
27.	Міркувати важко	3	2	1	0	1	2	3	Міркувати легко
28.	Розсіяний	3	2	1	0	1	2	3	Уважний
29.	Повний надій	3	2	1	0	1	2	3	Розчарований
30.	Задоволений	3	2	1	0	1	2	3	Незадоволений

5.ОЦІНКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ АТМОСФЕРИ В ОРГАНІЗАЦІЇ А.Ф. ФІДЛЕРА

Методика використовується для оцінки психологічної атмосфери в колективі. В основі лежить метод семантичного диференціала. Нижче запропонований бланк методики. Відповідь по кожному з 10 пунктів шкал оцінюється зліва направо від 1 до 8 балів. Чим лівіше розташований знак *, тим нижчий бал, тим доброзичливіша психологічна атмосфера в колективі, на думку того, хто відповідає. Підсумковий показник коливається від 10 (найбільш позитивна оцінка) до 80 (найбільш негативна оцінка) балів.

На підставі індивідуальних профілів створюється середній профіль, який і характеризує психологічну атмосферу колективу в підрозділі. Методика цікава тим, що допускає анонімне обстеження, а це підвищує її надійність. Надійність збільшується і в поєднанні з іншими методиками (наприклад, соціометрією).

Алгоритм підрахунку:

1. На підставі індивідуальних профілів підраховується середнє значення по кожному пункту;
2. Створюємо середній профіль. Підраховується сума середніх значень та ділиться на кількість пунктів (10);
3. Остаточна сума заноситься до графіку «Динаміка психологічної атмосфери в підрозділі» що вказує на середнє значення, яке і характеризує психологічну атмосферу колективу.

Інструкція обстежуваним:

У запропонованому бланку наведені протилежні за сенсом пари слів, за допомогою яких можна описати атмосферу у вашому колективі. Чим ближче до правого або лівого слова в кожній парі ви поставите знак *, тим більше виражена ця ознака у вашому колективі.

Зразок бланка відповідей (зразок бланку обстеження Додаток 7).

	1	2	3	4	5	6	7	8	
Дружелюбність				*					Ворожість

Згода					*				Незгода
Задоволеність				*					Незадоволеність
Продуктивність			*						Непродуктивність
Теплота					*				Холодність
Співпраця		*							Неузгодженість
Взаємопідтримка							*		Недоброзичливість
Захопленість				*					Байдужість
Цікавість					*				Нудьга
Успішність	*								Безуспішність

Показники:

60-80 – вказують на погану, недоброзичливу, психологічну атмосферу у колективі;

40-59 – є середніми показниками і говорять про наявність у колективі незначних дестабілізуючих факторів;

До 39 – свідчить про доброзичливу психологічну атмосферу у колективі.

Додаток 7.

Інструкція обстежуваним:

У запропонованому бланку наведені протилежні за сенсом пари слів, за допомогою яких можна описати атмосферу у вашому колективі. Чим ближче до правого або лівого слова в кожній парі ви поставите знак *, тим більше виражена ця ознака у вашому колективі.

	1	2	3	4	5	6	7	8	
Дружелюбність									Ворожість
Згода									Незгода
Задоволеність									Незадоволеність
Продуктивність									Непродуктивність
Теплота									Холодність
Співпраця									Неузгодженість
Взаємопідтримка									Недоброзичливість
Захопленість									Байдужість
Цікавість									Нудьга
Успішність									Безуспішність

3) Після опрацювання усіх методик аналізуємо отримані результати та

складаємо висновки. У висновку слід описати соціально-психологічний клімат досліджуваної групи, за вивченими показниками, проаналізувавши при цьому індивідуальний та середньо-груповий результат за кожним з них. Дайте психологічні пояснення отриманих вами результатів та психологічні рекомендації щодо покращення показників соціально-психологічного клімату.

Література:

1. Технології роботи організаційних психологів: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. К.: Фірма «ІНКОС», 2005. 366 с.
2. Дикун В. Г., Мороз В.М., Стасюк В. В. Методологія дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил) : навч.-метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. 383с.

Практичне завдання 8

до теми «Метод експертної оцінки в соціально-психологічній діагностиці».

Тема: ЕСПЕРТНА ОЦІНКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИСТОСТІ КЕРІВНИКА

Ключові слова та поняття: експертна оцінка, група експертів, способи управління, характеристики керівника

Експертне (лат. expertus - досвідчений) **оцінювання** (експертиза) - метод отримання узагальненої інформації шляхом оцінювання ситуації, події чи явища групою незалежних експертів.

Мета: оволодіння методикою експертної оцінки психологічних характеристик особистості керівника та характеристик способів управління (за методикою Ю.Платонова)

Оснащення практичного завдання: бланк експертної оцінки

ХІД РОБОТИ

1) У бланку експертної оцінки представлені дев'ять психологічних характеристик особистості керівника, які діагностуються за проявом в його діяльності семи ознак кожної характеристики:

1. Визначеність - розкриває структуру інтересів до різних аспектів його діяльності.
2. Усвідомленість - усвідомлення цілей організаторської діяльності.
3. Цілеспрямованість - пріоритет мотивів організаторської діяльності.
4. Вибірковість - здатність глибоко і повно відображати психологічні особливості колективу.
5. Тактовність - здатність дотримуватися почуття міри і знаходити найкращу форму взаємин.
6. Дієвість - здатність повести за собою людей, активізувати їх діяльність, знайти найкращі засоби емоційно-вольових впливів і правильно вибрати момент їх застосування.
7. Вимогливість - здатність проявляти вимогливість у різних формах в залежності від особливостей конкретної управлінської ситуації.
8. Критичність - здатність виявити і виразити значимі для діяльності відхилення від встановлених норм.
9. Відповідальність - здатність брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності і діяльності колективу.

2) До складу групи експертів включаються 7-10 членів трудового (навчального) колективу одного рангу. Важливо, щоб експерти добре знали як оцінюваного керівника, так і характер його діяльності. Необхідно дотримуватися однорідності групи експертів (експерти - підлеглі, експерти - керівники рівного з оцінюваним рангу, експерти - керівники вищого рангу). Залежно від конкретних умов дослідження може проводитись в груповій формі (без взаємодії експертів), або індивідуальній. Кількість бланків повинна відповідати кількості експертів.

Експертам роз'яснюється, що зазначені в бланку експертної оцінки якості повинні бути оцінені ними стосовно конкретного керівника за 5-бальною шкалою: найнижча оцінка - 1, найвища - 5. Експерти виступають анонімно і бланк експертної оцінки не підписують.

Бланк експерта

Номер ознаки	Зміст ознаки	Оцінка експерта
1.1	Проявляє інтерес до діяльності керівника	
1.2	Самостійно включається в організаційну роботу	
1.3	Проявляє інтерес до планування діяльності колективу (групи)	
1.4	Проявляє інтерес до організаційної сторони діяльності керівника	
1.5	Проявляє інтерес до регулювання взаємовідносин в колективі (групі)	
1.6	Проявляє інтерес до стимулювання діяльності членів колективу (групи)	
1.7	Проявляє інтерес до контролю за діяльністю членів колективу (групи)	
	Середній бал	
2.1	Вважає, що головне – це результати якості праці	
2.2	Вважає, що керівник несе відповідальність за результати діяльності колективу (групи)	
2.3	Вважає необхідним підтримання дисципліни	
2.4	Вважає, що в роботі рівною мірою важливі як організаційні так і виховні аспекти	
2.5	Вважає, що керівник повинен сприяти ініціативі і самостійній роботі членів колективу (групи)	
2.6	Вважає, що відносини не повинні мати формальний характер	
2.7	Вважає, що праця керівника важлива для колективу (групи)	
	Середній бал	
3.1	Прагне принести максимальну користь загальній справі	

3.2	Прагне отримати соціальне визнання	
3.3	Прагне найбільш повно розкрити свої організаційні здібності	
3.4	Прагне працювати так щоб уникнути претензій з боку колективу (групи)	
3.5	Прагне ініціативно і відповідально виконувати свої обов'язки	
3.6	Прагне отримувати задоволення від своєї організаційної роботи	
3.7	Прагне до позитивних взаємин з колективом (групою)	
	Середній бал	
4.1	Здатний давати людям точні характеристики	
4.2	Здатний швидко оцінювати особливості і стани інших людей	
4.3	Здатний уявити себе в ситуації, яку переживає інша людина	
4.4	Здатний аналізувати особливості поведінки інших людей	
4.5	Здатний до співпереживання і співчуття	
4.6	Здатний проявляти інтерес і увагу до своїх товаришів	
4.7	Здатний орієнтуватись у взаємовідносинах	
	Середній бал	
5.1	Здатний знаходити правильний тон у взаємовідносинах	
5.2	Здатний знаходити індивідуальний підхід до людей	
5.3	Здатний проявляти співучасть, приходити на допомогу	
5.4	Здатний знаходити спільну мову з різними людьми і в різних обставинах	
5.5	Здатний проявляти зваженість в оцінках	
5.6	Здатний спілкуватись з людьми без награності та вимушеності	
5.7	Здатний спілкуватись з людьми без грубості та зарозумілості	
	Середній бал	
6.1	Здатний впливати переконливістю доказів	
6.2	Здатний до вольового впливу	
6.3	Здатний до емоційного впливу	
6.4	Здатний впливати особистим прикладом (дією)	
6.5	Здатний викликати впевненість в успіху справи	
6.6	Здатний словом спонукати колектив (групу) до дії	
6.7	Здатний правильно обрати момент для впливу	
	Середній бал	
7.1	Здатний сміливо висувати вимоги	
7.2	Здатний проявляти самостійність у висуванні вимог	
7.3	Здатний проявляти гнучкість у вимогах	
7.4	Здатний проявляти наполегливість у вимогах	
7.5	Здатний проявляти постійність у вимогах	
7.6	Здатний виражати вимоги в різній формі (від жарту до наказу)	
7.7	Здатний знаходити необхідну міру вимог	
	Середній бал	
8.1	Здатний проявляти самостійність в оцінках інших людей	
8.2	Здатний проявляти прямоту і сміливість критика, але без	

	прискіпливості	
8.3	Здатний до доброзичливої критики	
8.4	Здатний логічно і аргументовано робити критичні зауваження	
8.5	Здатний проявляти глибину та істотність в критичних зауваженнях	
8.6	Здатний точно диференціювати поведінку і дії людей	
8.7	Здатний до самокритичності в оцінках своєї поведінки	
	Середній бал	
9.1	Здатний об'єктивно оцінювати свої успіхи і невдачі	
9.2	Здатний працювати з повною віддачею сил	
9.3	Здатний довести до завершення почату справу	
9.4	Здатний інтереси справи ставити вище власних інтересів	
9.5	Здатний бачити в помилках колективу перш за все свої особисті помилки як керівника	
9.6	Здатний визнавати помилковість своїх рішень	
9.7	Здатний відповідально виконувати будь яку роботу	
	Середній бал	

3) При обробці результатів підраховуємо суму балів, виставлених по кожній із 9 характеристик. Отримані результати заносимо в таблицю узагальнених експертних оцінок після чого вираховуємо:

1. суму балів виставлених кожним експертом по всім дев'яти показникам;
2. середній бал оцінок характеристик особистості керівника за результатами роботи кожного експерта;
3. суму балів, виставлених усіма експертами по кожній з дев'яти характеристик;
4. середній бал групи по кожній з дев'яти характеристик за результатами роботи всіх експертів;
5. загальну суму балів усіх експертів;
6. загальний середній бал групи експертів.

Узагальнююча таблиця

Експерт	Сума балів за характеристиками									Всього	Середній бал
	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
1											
2											
3											
4											
5											
Сума групи											

